

NYELV- ÉS IRODALOMTUDOMÁNYOK OSZTÁLYA

Művészetek és tudományok

INTERDISZCIPLINÁRIS KONFERENCIA

2025. június 10–11.

Absztraktok és rövid önéletrajzok

MTA

Ünnepeljen velünk!

MTA

MTA200 — Tudományhavi rendezvények

MŰVÉSZETEK ÉS TUDOMÁNYOK

INTERDISZCIPLINÁRIS KONFERENCIA
AZ I. ÉS II. OSZTÁLY SZERVEZÉSÉBEN

JÚNIUS 10.

Nagyterem

9.30—12.30 A MŰVÉSZETEK ÉS A TUDOMÁNYOK TALÁLKOZÁSA I.: TÉR, FORMA, GEOMETRIA ÉS ANATÓMIA

Megnyitó: Borsos Balázs, az MTA rendes tagja, a Nyelv- és Irodalomtudományok Osztályának elnöke

Levezető elnök: Borsos Balázs, az MTA rendes tagja, a Nyelv- és Irodalomtudományok Osztályának elnöke

Kovács Ilona, az MTA rendes tagja, II. osztály: *Globális formák lokális elemekből: Az agy és a firenzei kupola közös rejtélyei*

Páles Zsolt, az MTA rendes tagja, osztályelnök, III. osztály:

Csempézés: A művészetek és matematika találkozása

Kerékfy Márton PhD, I. osztály: *Káosz és fraktálok. Ligeti György párbeszédében a tudománnyal*

Jákfalvi Magdolna, az MTA doktora, I. osztály: *Matematika, geometria, szabályszerűség. A drámaolvasás rendjéről*

Kávészünet

Fekete Albert PhD, IV. osztály: *A kertművészeti térkompozíció: André Le Notre vs. Lancelot „Capability” Brown*

Perenyei Monika PhD, II. osztály: *Orvos kurátorok. Pszichiáterek vizuális kultúra kutatása a két világháború között*

Karakas Alexandra PhD, II. osztály: *Reprezentációs feszültség: A Venus anatomica mint episztemikus eszköz értékhatásainak vizsgálata*

Reglödi Dóra, az MTA levelező tagja, V. osztály: *Anatómia és művészet kapcsolata régmúlttól napjainkig*

Ebédpszünet

14.00–17.00 A MŰVÉSZET ÉS A TUDOMÁNY HATÁRÁN I.: TECHNÉ, KATARZIS, IGAZSÁG

Levezető elnök: Páles Zsolt, az MTA rendes tagja, a Matematikai Tudományok Osztályának elnöke

Kiss Farkas Gábor PhD, I. osztály: *Technológia, avagy a művészetről való beszéd: a művészet (techné) és a tudomány (episztemé) egysége Apáczai Csere Jánosnál*

Bánffy Eszter, az MTA doktora, II. osztály: *Hétezer éves újkőkori figurális ábrázolások a Kárpát-medencében: művészet? vagy valami más?*

Losonczy György, az MTA doktora, V. osztály: *Szekvencia és katarzis a zenében és az orvostudományban*

Illés Anikó PhD, II. osztály: *Empirikus utak a művészeti élmény megértéséhez*

Kávészünet

Adorjáni Zsolt PhD, I. osztály: *Az irodalom tudományos fordulata Alexandriában*

Takó Ferenc PhD, I. osztály: *Természet, művészet és etika Motoori Norinaga gondolkodásában*

Weiss János, az MTA doktora, II. osztály: *A művészet helye a természet- és a szellemtudományok vitájában*

Díszterem

18.00 MŰVÉSZETEK ÉS TUDOMÁNYOK HANGVERSENY —
Zétényi Tamás DLA és Szabó Ferenc János DLA, PhD hang-
versenye

Közreműködik: Fazekas Gergely, PhD

Bartók Béla: 2. rapszódia

Hubay Jenő: *Maggiolata*, op. 15 no. 2

Zichy Géza: Négy etűd bal kézre, no. 3 (*Allegretto grazioso*) és
no. 4 (*Bécsi tréfák*)

Kodály Zoltán: Szonáta gordonkára és zongorára, op. 4

JÚNIUS 11.

Nagyterem

**9.30—12.30 A MŰVÉSZETEK ÉS A TUDOMÁNYOK TALÁL-
KOZÁSA II.: A MŰVÉSZET, MINT KUTATÁS, A KUTATÁS,
MINT MŰVÉSZET**

Levezető elnök: Benkő Elek, az MTA rendes tagja, a Filozófiai
és Történettudományok Osztályának elnöke

Nádasdy Ádám PhD, I. osztály: *Nyelv és helyzet a fordításban*

Porogi Dorka PhD, I. osztály: *A színház mint kutatás — Füst
Milán drámáinak megjelenése a játékhagyományban*

Szikszainé Nagy Irma, az MTA doktora, I. osztály: *A nyelvmű-
vész és a nyelvtudós Kosztolányi*

Gulyás Judit PhD, I. osztály: *A magyar népmesekutatás para-
digmaváltásának fotográfiai lenyomata: Müller Miklós*

*1930-as években készített fotósorozata Fedics Mihály mese-
mondóról*

Kávészünet

Balogh Lajos PhD, VIII. osztály: *Ismeretlen szépségek — Viz-
keleti Vargha Andor növényábrázolásai (1924—1926) a
szombathelyi Savaria Múzeumban*

Rucz Péter PhD — Paál György, az MTA doktora, VI. osztály:
Orgonakutatás: fizika, zene, kézművesség és új kihívások

Nagy Jenő PhD, VIII. osztály: *A magyar madártan kétszáz éve*
Török Ákos, az MTA levelező tagja — Burián Balázs PhD, X.
osztály: *A Magyar Tudományos Akadémiai székháza az épí-
tési kőanyagok tükrében*

Ebédészünet

14.00—17.30 A MŰVÉSZET ÉS A TUDOMÁNY HATÁRÁN II.: SZABÁLYOK, KÍSÉRLETEK, NORMÁK ÉS A TÁRSADALOM

Levezető elnök: Dalos Anna, az MTA doktora, a Zenetudomá-
nyi Bizottság elnöke, I. osztály

Patkós András, az MTA rendes tagja, XI. osztály: *Kvantumfizi-
kai írói szemlélet a XX. század irodalmában*

Farkas Edit, az MTA doktora — Sebastian Gschanes, VIII.
osztály: *Művészeti kísérlet a globális környezeti változások
társadalmi tudatosításához — lichenológiai alkotás a termé-
szettudományok és a művészetek határmezsgyéjén*

Gács Anna PhD, IX. osztály: *Tudások hierarchiája a művésze-
ti-tudományos együttműködésekben*

Kotschy András, az MTA doktora, VII. osztály: *Molekuláris
művészet*

Kávészünet

Benkő Elek, az MTA rendes tagja, a Filozófiai és Történettudományok Osztályának elnöke: *Rendi norma és helyi gyakorlat a 12—13. századi ciszterci monostorok építészetében. A pilisi apátság esete*

Balázs Zoltán, az MTA doktora, IX. osztály: *Esztétikai kategóriák a politika gyakorlatában*

Fekete Balázs PhD, IX. osztály: *Jog és irodalom: a jogtudomány kulturális fordulata felé...*

Hites Sándor PhD, I. osztály: *Elbeszélés és gazdaság*

Zárszó: Erdei Anna, az MTA rendes tagja, az MTA főtitkár-helyettese

A konferencia szervezői:

Dalos Anna, Benkő Elek és Borsos Balázs

Adorjáni Zsolt

AZ IRODALOM TUDOMÁNYOS FORDULATA ALEXANDRIÁBAN

A görög irodalom nem volt mindig „irodalom”, hanem eredetileg a Múzsza által ihletett énekmondó ajkán született. Amikor később elkezdik leírni, az írás csak segédeszköz, és a költészet valódi közege továbbra is a szóbeliség. Az, hogy a görög irodalmat módszeresen írni kezdik, a hellenisztikus korban következik be. Az írás nemcsak új irodalomfogyasztási gyakorlatot vezet be, hanem gyökeresen megváltozik a költészethez mint írott szöveghez való viszony, és új hermeneutikai gyakorlat születik, a filológia, amely immár szövegtudomány, amelynek mesterei a nem egyszer produktív költőként is tevékeny hellenisztikus filológusok. Az előadás ezt a tudományos forradalomnak beillő paradigmaváltást elemzi néhány fontosabb aspektusára összpontosítva: milyen közegben ment végbe, melyek voltak társadalmi mozgatórugói, milyen technikai vívmányokkal kapcsolódott össze és milyen módszertannal társult? A jelenségnek nem pusztán szűk tudományos („filológiai”) utóélete figyelemre méltó, de nem érthető meg nélküle a romantika korában újra feltámadó *poeta doctus*, a művészet és tudomány egységét képviselő alkotó fogalma sem.

Adorjáni Zsolt, PhD

I. osztály, Klasszika-filológiai Tudományos Bizottság

adorjanizs@gmail.com

ADORJÁNI ZSOLT 1982. március 21-én született Erdélyben, Kolozsvárott, ahol 2000-ben érettségizett. Egyetemi tanulmányait 2002-től a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen végezte, ahol 2005-től 2007-ig Köztársasági Ösztöndíjban részesült. Diákévei alatt háromszor vett részt az Országos Tudományos Diákkonferencián. 2007-ben diplomázott latin és ógörög, 2011-ben német szakon. 2007 szeptemberétől a PPKE Doktori Iskolájában folytatta tanulmányait. Ugyanezen évtől az MTA Ókortudományi Kutatócsoportjának tudományos segédmunkatársaként és a PPKE Klasszika Filológia Tanszékének óraadó tanáraként tevékenykedett. 2009 és 2010 között a DAAD ösztöndíjával Münsterben kutatott. Értekezését 2011 márciusában védtem meg *summa cum laude* eredménnyel. 2011 szeptemberétől a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Klasszika Filológia Tanszéke adjunktusaként tevékenykedik. Ugyanitt 2019 februárjában habilitált klasszika filológiából. 2012 és 2015, valamint 2016 és 2019 között a Magyar Tudományos Akadémia Bolyai János kutatói ösztöndíjasa volt. 2014-ben az Alexander von Humboldt Alapítvány ösztöndíjával tíz hónapig a tübingeni egyetem, 2018-ban és 2022-ben három hónapig a göttingeni egyetem vendégkutatójaként tevékenykedett. 2020 októberétől a Bölcsészettudományi Kutatóintézet Moravcsik Gyula Intézetének tudományos főmunkatársaként is végzi munkáját. Fő érdeklődési területe az archaikus és hellenisztikus kori görög irodalom és utóélete. Ezzel kapcsolatos munkáit magyar, német és angol nyelven teszi közzé hazai magyar és idegen nyelvű, valamint számos külföldi folyóiratban és kiadónál. Tudományos és oktatói tevékenységéért 2007-ben Pro Scientia Aranyéremmel, 2008-ban Junior Prima Díjjal, 2012-ben Akadémiai Ifjúsági Díjjal, 2016-ban Bolyai-plakettel, 2020-ban Bolyai Emléklappal tüntették ki. 2022-ben a Magyar Érdemrend Lovagkeresztje kitüntetését kapott.

ESZTÉTIKAI KATEGÓRIÁK A POLITIKA GYAKORLATÁBAN

A számunkra érzékelhető valóságot részben esztétikai kategóriák segítségével írjuk le. Az esztétikai tapasztalat ráadásul mélyebb, mint például a politikai, amelyhez jóval nehezebb egyértelmű kategóriákat rendelni: itt elég, ha Carl Schmitt (1888–1985) nevezetes, ám sokak által erősen bírált megállapítására gondolunk, amely szerint a barát/ellenség a politikai tapasztalat tovább már nem redukálható kategóriapárja. A szép, az eredeti, a pompás, a fenséges, a méltóságos kategóriái azonban jóval maguktól értetődőbben értelmezhetők, noha filozófiai kapcsolatuk azokkal az értékekkel, amelyek például a morális dimenzióban robusztusabbak, természetesen bonyolult. A politikai gyakorlatban éppen ezért gyakran találkozunk az esztétikai tapasztalatok és kategóriák fel- és kihasználásával. Teljes körű áttekintésre nem vállalkozhatom, viszont szeretném megmutatni, hogy esztétikai kategóriáink miként segíthetik a politikai viselkedés (politikuskok és választók, vezetők és vezetettek) jobb megértését. Arra is igyekszem példát mutatni, hogy a politikai intézmények világában miként működnek ezek a kategóriák. Sőt az első látásra az esztétikai tapasztalattól igen távol álló politika- és jogelméleti absztrakciókban is megmutatkoznak az említett értékek, gondoljunk a szimmetria, a harmónia, a dinamikus és statikus kiegyensúlyozottság elveire és követelményeire. Mindez afelé mutat, hogy a Schmitt-féle redukcionizmus az esztétikai és politikai tapasztalás szoros kapcsolata miatt is erősen megkérdőjelezhető.

Balázs Zoltán, az MTA doktora
IX. osztály, Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya
balazzszoltan1@t-online.hu

BALÁZS ZOLTÁN, DSc, egyetemi tanár (Budapesti Corvinus Egyetem), kutatóprofesszor (HUN-REN TK). Kutatásai a politikaelmélet, politikai és morálfilozófia, a politika és az irodalom elméleti kapcsolata, a politikai teológia, az értékelmélet, a hatalom és kormányzás elmélete, a konzervatizmus, valamint a politikai gondolkodás története kérdéseit érintik. Legutóbbi publikációi: Balázs Z.—Molnár Cs., *Modern Hungarian Political Thought* (New York, etc.: Palgrave Macmillan, 2024); *Constraining Government*. Lexington Books (Lanham—New York—London: Rowman and Littlefield, 2021); „The Perpetuation of Sovereignty. Hugo von Hofmannsthal: The Tower II”, *Journal of Religion* (megjelenés előtt); „Creation, Fall, and Political Theology”, *Perspectives on Political Science* 53/1 (2024): 13—34.; „Phenomenology of Conversion: John H. Newman and Aurel Kolnai”, *Religions* 8/4 =2023): 1—17. „Does the Sovereign exist? Robert Musil’s Political Theology”, *International Journal of Philosophy and Theology* 1—3 (2022): 163—179.

ISMERETLEN SZÉPSÉGEK

VIZKELETI VARGHA ANDOR NÖVÉNYÁBRÁZOLÁSAI
(1924—1926) A SZOMBATHELYI SAVARIA MÚZEUMBAN

Az 1908-ban megnyílt Vasvármegyei (ma: Savaria) Múzeum Természetrajzi Tárának 1923 és 1932 közötti vezetője, dr. Gáyer Gyula (1883—1932) törvényszéki bíró, botanikus irányításával Vizkeleti Vargha Andor (1872—1927) bírósági írnok, majd mérnöki rajzoló 1924 és 1926 között készítette el tudományos szempontból hű, egyben művészi szépségű, de még a szakközönség előtt is szinte ismeretlen, máig publikálatlan alkotásait. A múzeum gyűjteményébe „Dr. Gáyer Gyula ajándéka”-ként került a *Vasvármegye jellemző növényei. Vizkeleti Vargha Andor rajzai, 1924—1925* címet viselő, harminc levél és harminc tábla terjedelmű kéziratot mű. Ez Gáyer tudományos magyarázataival kísérve egy akvarellként készült növényföldrajzi térképet és 29 növényábrázolást tartalmaz, 14 színes és 15 fekete-fehér tusrajz képében. Vargha rajzait rendkívüli plaszticitás, a színek, a fény- és árnyjáték mesteri alkalmazása jellemzi. Számos tusrajz a korabeli rézmetszetek technikáját idézi, a finom vonalakból felépített rajzok szinte egyedülállóak a magyar növényábrázolás történetében. Az akvarellképek a felhasznált anyag által megengedett finomság határát közelítve, az ábrázolt növények levélzetének, virágainak legkisebb részleteit is láttatják. Az anyag részletes ismertetése a *Savaria. A Vas megyei Múzeumok Értesítője* 26. (2001) és 32/1 (2009) kötetében jelent meg, 2016-ban pedig bekerült a Szombathelyi Települési Értéktárba is. Vargha Andor életműve a magyar növényábrázolás kincsestárának olyan éke, amely eddig méltatlanul elfeledve várt felfedezésre és közkinccsá tételre.

Az utókor igazi megbecsülését műveinek igényes, hasonló kiadása jelenthetné. A reprintkiadás nyomán nemcsak a térség könyvkiadása és könyvszerető közönsége gazdagodna, de a magyar növényábrázolás panteonja olyan személlyel bővülne, akinek alkotásaira egész nemzetünk büszke lehet.

Balogh Lajos, PhD

VIII. osztály, Biológiai Tudományok Osztálya

balogh.lajos@savariamuseum.hu

BALOGH LAJOS 1962-ben született Szombathelyen, ahol azóta is él. Alap- és középfokú tanulmányait itt végezte, majd a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskolán biológia–földrajz (1991), a pécsi Janus Pannonius Tudományegyetemen biológia (1998) szakos tanári végzettséget szerzett. Utóbbi helyen védte meg vegetációtudományi PhD-értekezését is (2008). Botanikus muzeológusként munkahelye 1991 óta a Savaria Múzeum Természet tudományi Osztálya, amelynek 2008 óta vezetője. Kutatási területei: botanika, történeti herbáriumok, növényi inváziók, etnobotanika, szőlő- és gyümölcs-tájfajták megőrzése, magyar növénytani szaknyelv, tudománytörténet. Az MTA Diverzitásbiológiai Tudományos Bizottságának 2011 óta tagja. Legutóbbi elismerése: Az év vasi embere 2021-ben (adományozó: Vas Megye Közgyűlése és Vas Megyéért Egyesület). Műveiből kettő: Botta-Dukát Z.—Balogh L. (szerk.): *The Most Important Invasive Plants in Hungary* (Budapest: MTA Ökológiai és Botanikai Intézet, 2008); Kulcsár L.—Mesterházy A.—Keszei B.—Király G.—Balogh L.: *Vas megye védett növényei* (Gencsapáti: Szülőföld Kiadó, 2022).

HÉTEZER ÉVES ÚJKŐKORI FIGURÁLIS ÁBRÁZOLÁSOK A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN: MŰVÉSZET? VAGY VALAMI MÁS?

A művészet fogalmát az ókorban az alkotótevékenység legtágabb értelmében használták, beleértve még egyes tudományágakat is, mint amilyen a logika és a grammatika. A középkorban és korai újkorban más tudományokat is ide soroltak, amelyeket a közönséges művészetekkel szemben „szabad művészeteknek” neveztek. Ilyen értelemben tehát az újkőkori figurális plasztika: az agyagszobrocskák ezrei is művészi alkotások. Ha azonban csak a puszta önkifejezés lenne a művészet fő ismérve, akkor hozzá kell tennünk, hogy a jelek szerint — és ezekről a jelekről szól az előadás — itt több, egészen más szempont is befolyásolta a neolitikus idolkák készítőit. A korábbi, típusokba rendezésről, vagy éppen a klasszikus istenalakokkal való megfeleltetésről szóló munkák összefoglalása helyett a legkirívóbb értelmezési lehetőségekre összpontosítok. Ezek között megtalálhatók a szobrocskák termékenység-kultusszal való kapcsolata, a nőiség (esetleg egy női istenség) megjelenítése. Egy másik feltevés szerint a szobrocskák egykori valós személyek portréi lehettek, vagy éppen egy előttünk ismeretlen történetre utalnak, amelyből a mai szemlélő természetesen semmit sem ért meg. Fontos itt az egykori néző befogadókészsége. Mégis, a „művészet” szó nemigen hangzik el az újkőkori idoloiról szóló irodalomban.

A posztmodern értelmezésekben kerül előtérbe a „készítő,” a „használó,” vagyis a cselekvő ember. Ennek a szempontnak a figyelembevételével születtek például magyarázatok arra a feltevésre, hogy az idolkák nagy többsége szándékos törés,

„elpusztítás” nyomát mutatja: eszerint a búcsúzáskor a családtagok egy-egy darabot vittek magukkal, emlékeztetőnek. Mindezek alapján óvatosan kell kezelnünk, hogy a) mindent művészetnek és/vagy kultikusnak tartsunk, ami nem kézzel-foghatóan gyakorlatias tárgy; b) a mai esztétikai érzékelésünk alapján nevezzünk valamit művészinek. Van-e bármi alapunk arra, hogy valamit szépnak nevezzünk, s ez ne csak tisztán a mi értékítéletünkre vonatkozzon, hanem kiterjedjen az egykori készítő és befogadó szándékára, ízlésére? Egyáltalán: van-e köze az ízlésnek ezekhez az ábrázolásokhoz, miközben látni fogjuk, mennyi más, a készítő számára nyilvánvalóan életbevágóan fontos, szigorúan kanonizált rendszernek felel meg? Az előadásban egy új, saját lelőkönyvezet-elemzéssel azt vizsgálom, hogy hogyan használták ezeket a szobrocskákat. Példákkal bizonyítom, hogy a jelentéshalmaz összefügg szinte a teljes hétezer éves materiális — és nem-materiális — világgal. Ezek alapján valószínű, hogy az újkőkori ember más szempontok alapján tartott értékesnek, művészinek egy-egy tárgyat, és e szempontok az ünnepi és hétköznapi időszakok váltakozása szerint maguk is változhattak.

Bánffy Eszter, az MTA doktora

II. osztály, Régészeti Tudományos Bizottság

banffy.eszter@abtk.hu

BÁNFFY ESZTER az európai őskori régészet kutatója, az MTA doktora. Pályáját az MTA Régészeti Intézetében kezdte, amelynek 2008-tól 2011-ig igazgatóhelyettese volt. 2013 és 2023 között a Német Régészeti Intézet frankfurti nemzetközi kutatóintézetének, a Römisch-Germanische Kommissionnak igazgatójaként dolgozott. Jelenleg a HUN-REN BTK Régészeti Intézetének kutató, és az ELTE Régészettudományi Intézetének címzetes professzora, a Brit Akadémia és az Európai Tudományos és Művészeti Akadémia tagja, valamint alapító tagja az új Académie Internationale Préhistorique et Protohistorique-nek.

A Shanghai Archaeology Forum díját a világ tíz legjobb régészeti projektjének egyikéért 2017-ben kapta meg. 2021 óta a European Association of Archaeologists (EAA) elnöke. Eddig 15 könyv szerzője, illetve szerkesztője, és több mint 200 tanulmányt publikált Európa újkőköréről, annak régészeti, tájrégészeti, szociális, rituális, geoarcheológiai és archeogenetikai vonatkozásairól.

RENDI NORMA ÉS HELYI GYAKORLAT A 12—13. SZÁZADI CISZTERCI MONOSTOROK ÉPÍTÉSZETÉBEN

A PILISI APÁTSÁG ESETE

A korai ciszterci apátságok építészetének és tárgyi felszerelésének alapelveit a rend működését szabályozó legrégebbi okmányok (így az *Exordium parvum*, a *Charta Caritatis* és a cîteaux-i nagykáptalan határozatai) világosan tükrözik, amikor a ciszterci szegénységi eszményt és az ezt kifejező szigorú egyszerűséget állítják a középpontba. Ezt az aszkétikus fel fogást erősítették a rend páratlan felvirágzását előmozdító Clairvaux-i Szent Bernát (1090—1153) írásai is. Mire azonban — a rend alapítását (1098) követő legkorábbi időszak homálya után — az első, kőből épült apátságok feltűntek és kutatható állapotban ránk is maradtak, a *paupertas* és a *simplicitas* elveivel már nagy méretű gótikus templomokat kellett összeegyeztetni. Ezek az épületek számos olyan közös elemet mutattak fel, amelyek miatt a korai kutatás saját építészeti elvek alapján működő, 12—13. századi ciszterci építészeti stílust tételezett fel. Az utóbbi évtizedek során azonban nyilvánvalóvá vált, hogy (a *curiosa varietas* tiltásán túlmenően) sem tételelesen megfogalmazott ciszterci építészeti (művészeti) elvekkel, sem pedig saját ciszterci építőműhelyekkel nem számolhatunk. A korabeli monostortemplomokat összekötő közös elem a francia (burgundiai) eredetű korai és klasszikus gótika, amelynek téralkotásával és formavilágával a ciszterciek azonosulni tudtak, viszonylag kevés, a figyelmet elvonni képes díszített elemmel, tágas terekkel és nagy, a természetes fénynek utat engedő ablakokkal. Ez azonban a korban újdonságot

jelentő építészeti megoldásokat, kifinomult tervezési ismereteket és rendkívül precíz kőfaragó munkát, tehát az alkalmazott műhelyek részéről új tudást és szervezettséget igényelt. A részletek terén e műhelyek eltérő iskolázottsága, az alapítók — jellemzően uralkodók — szándéka, ezzel összefüggésben az ide temetkező előkelők reprezentációs igénye és a helyi gyakorlat tűnik meghatározónak. A rendi normáktól eltérőnek ítélt mozzanatok (túl nagy négyezeti tornyok, díszes síremlékek és padlók stb.) kezdetben kiváltották a nagykáptalan elítélését és büntetését, a 13. század derekától azonban ezek a tiltások már érezhetően megritkultak. A részleteket és az okokat, egyben a rendi ideák és a valóság ütközését a régészeti kutatások során megismert pilisi apátság példáján mutatom be.

Benkő Elek, az MTA rendes tagja

II. osztály, osztályelnök

Benko.Elek@abtk.hu

BENKŐ ELEK (Kolozsvár, 1954) szülővárosában érettségizett 1973-ban, majd az ELTE-n szerzett 1978-ban régész-történetész oklevelet. 1979 és 1988 között a székelykeresztúri városi múzeum régész-muzeológusa, 1989-től az MTA Régészeti Intézete munkatársa. 1992-ben a történelemtudomány kandidátusa, 2003-ban az MTA doktora címet nyerte el, 2016-tól az MTA levelező, 2022-től rendes tagja, jelenleg a Filozófiai és Történelemtudományok osztályának elnöke. Az ELTE címzetes egyetemi tanára, a régészeti doktori program alapító tagja, az *Acta Archaeologica* főszerkesztője, 2024-től a HUNREN BTK Régészeti Intézetben emeritus kutatóprofesszor. Kutatási területe a Kárpát-medence középkori régészete, település- és környezettörténete, különös tekintettel a középkori Székelyföldre és a Pilis-hegység királyi alapítású egyházi intézményeire.

MŰVÉSZETI KÍSÉRLET A GLOBÁLIS KÖRNYEZETI VÁLTOZÁSOK TÁRSADALMI TUDATOSÍTÁSÁHOZ

LICHENOLÓGIAI ALKOTÁS A TERMÉSZETTUDOMÁNYOK
ÉS A MŰVÉSZETEK HATÁRMEZSGYÉJÉN

A 21. századi társadalom egyik megkerülhetetlen problémája környezetünk globális változása, ami a biodiverzitás rohamos csökkenését vonja maga után. A változások érintik a talajt, a levegőt, az élővilágot. Mindnyájan rohamosan változó környezeti feltételek között létezünk. Míg a természettudományok kutatói objektív vizsgáló módszerekkel, mikroszkópokkal, műszeres kémiai analitikai mérésekkel írják le a változásokat, addig az alkotóművészek megfigyelései, személyes tapasztalatai fokozott társadalmi érzékenységgel párosulnak. A csodálat vagy akár a harag érzelmei vezérlik tevékenységüket. Művészi stratégiájuk több kulturális rétegen keresztül érvényesíti társadalmi szerepvállalásukat.

Projektjeiben a *Fuzzy Earth* kutatáson alapuló kreatív formáció a környezeti problémák társadalmi érzékenyítését, tudatosítását vállalja fel. Célzott objektumaik és alkotásaik olyan ökológiai folyamatokat, jelenségeket, dimenziókat képviselnek, amelyek kiemelt jelentőségű környezeti kihívásokat jelentenek. Közülük a zuzmók, amelyek a bioindikátor-elven alapuló megtelepedésükkel, extrém-toleranciájuk révén, illetve zavartalan környezet melletti időtlen túlélésük a végtelen időt, a poszt-humán létezést jelenítik meg, emellett pedig az észrevétlen biodiverzitást és rejtett szépséget tükrözik. A formáció *Shimmer* című alkotása (Budapest, 2021) a zuzmók fokozatos és változatos megjelenésének enged teret a Gárdonyi téren elhelyezett

kör alakú kőszobron, ahol a különböző szegmensek anyaga, textúrája, a mikroélőhelyek megformálása pilisi kőzetekből lehetőség szerint a különböző zuzmók igényeinek tanulmányozása alapján, megfogalmazásuk szerint velük, vagyis a zuzmókkal együttműködésben került kialakításra, ezáltal példát mutatva a természet és a társadalom, a természettudományos ismeretek és a művészeti alkotások közötti párbeszédre, egymásra hatásra és összekapcsolódásra.

Farkas Edit, az MTA doktora

VIII. osztály, Biológiai Tudományok Osztálya

farkas.edit@ecolres.hu

FARKAS EDIT az MTA doktora, a HUN-REN Ökológiai Kutatóközpont Ökológiai és Botanikai Intézet tudományos tanácsadója, lichenológus. 1982-ben végzett biológusként az ELTE TTK-n. Vácrátóton az MTA Botanikai Kutatóintézetében kezdett dolgozni. Ma is itt, a HUN-REN ÖK ÖBI-ben folytatja zuzmókkal kapcsolatos taxonómiai és ökológiai kutatásait. Az MTA biológiai tudományok kandidátusa címét 1991-ben szerezte, az ELTE doktora, majd 2013-ban habilitált doktora lett, 2017-ben pedig az MTA doktora. 1987-ben a DAAD Német Akadémiai díját, 1992-ben a Royal Society London posztdoktori ösztöndíját nyerte el. Két ízben kapta meg a Bolyai János Kutatási Ösztöndíjat 1998 és 2007 között, illetve 2008-ban elismerő oklevelet, 2016-ban Boros Ádám díjat kapott. 2020-ban kiváló, nemzetközi jelentőségű hazai és trópusi feltáró lichenológiai kutatómunkájáért megkapta a Magyar Érdemrend Tisztikereszt kitüntetést. Hat OTKA/NKFI pályázat témavezetője volt. Őt hazai egyetemen vezette BSc (3), MSc (8) és PhD szintű (6) hallgatók disszertációs kutatásait. Többször kérték fel külföldi PhD bírálókra. 24 országban volt tanulmányúton. Közel harminc hazai és nemzetközi konferencia-előadást tartott. 345 publikációjára 2650 hivatkozás érkezett. Számos hazai és nemzetközi tudományos testület tagja és vezetőségi tagja volt.

Fekete Albert

A KERTMŰVÉSZETI TÉRKOMPOZÍCIÓ: ANDRÉ LE NOTRE VS LANCELOT 'CAPABILITY' BROWN

A kastélykert egy dinamikus művészi kompozíció: időben és térben tervezetten tárul fel a látogató előtt, s természeti alkotóelemeinek köszönhetően olyan élő rendszerként értelmezhető, amely az idő múlásával folyamatosan változik. Hankiss Elemért parafrázálva, a kert az emberiség legjobb találmánya arra, hogy otthon érezhessük magunkat a világban. A kert fő vonzereje a megtervezett látvány. Az angol tájképi kert például a tájképfestészet egyik válfajaként bontakozott ki, s nem titkolt szándéka a képszerű látvány megteremtése a kerthasználó számára. Az 1730–1740-es évek tájkertjeit (Stowe, Rousham, Stourhead) és a környező tájat markáns képi megjelenés jellemzi. A kertművészet eszközeivel kialakított művészi értékű látványok kezdetben a 17. századi francia festők (Claude Lorrain, Nicolas Poussin) ideális vagy klasszikus tájképeihez igazodtak, amelyek többnyire antik bukolikus történeteket elmesélő, emberi beavatkozástól mentes természetet ábrázoló festmények. Az erős képi hatásokban bővelkedő, fordultatos kerti sétautak kialakítása, a hirtelen feltáruló látványok és meglepetések tudatos beépítése a kert programjába nem egyszerű vonzerőt jelentenek a látogatók számára, hanem önmagukban is művészi kvalitásokkal bíró kompozíciók. A kastélykert felfedezése és megismerése azonban egy olyan komplex érzékelési folyamat, amely nemcsak a látványra alapoz, hanem minden érzékszervet igénybe vesz, ugyanakkor — szimbolikus és művészi tartalmával — gondolkodásra, elmélkedésre készítet. A kertbejárás során párhuzamos élmények és hangulatok befolyásolják a látogatót:

a megtervezett látványok mellett, amelyeknek részét képezik a természeti és épített elemek, térplasztikák, zajok és zörejek, illatok és szagok, időjárási, kinezetikai és térhatások, taktilis ingerek, meglepetések, s mindezek által felidézett emlékek, asszociációk. Kertben sétálni tehát gazdag, összetett tapasztalat: a kert térbeliségének megélése orientációs, térérzékelési és esztétikai élmény, és egyben egy művészi alkotás felfedezésének, elemzésének és átélésének lehetősége. Az előadás a kastélykertek kialakításának ideológiai és művészi gondolatvilágába enged betekintést, néhány közismert példán keresztül világítva rá a kertművészet egyetemes értékeire.

Fekete Albert, PhD, DLA

IV. osztály, Agrártudományok Osztálya

Fekete.Albert@uni-mate.hu

FEKETE ALBERT okleveles tájépítész mérnök, a MATE Tájépítészeti, Településtervezési és Kertművészeti Intézetének igazgatója, a Kertművészeti Tanszék professzora. A Tájépítész (PhD) és az Építészet (DLA) doktora, az Egyetem Tájépítészeti és Tájökológia Doktori Iskolájának törzstagja és témavezetője, több mint húsz rangos nemzetközi egyetem vendégelőadója. A Magyar Tájépítészek Szövetségének alelnöke, az Európai Tájépítész Szövetség Szakmai Bizottságának (IFLA Eu SRP) tagja, az Európai Tájépítész Iskolák Szövetségének Végrehajtó Bizottsági (ECLAS ExCo) tagja. Kamarai jogosultsággal rendelkező vezető tervező, továbbá jogosultsággal rendelkező kertörökségi szakértő. A Magyar Kertörökség Alapítvány alapító tagja és kurátora. Nemzetközi tervezési tapasztalatokkal rendelkező szakember, több mint hatvan megvalósult tájépítészeti projekttel Magyarországon, Romániában, Németországban, Hollandiában és Spanyolországban, többek között 14 tervpályázat díjazottja, több hazai és nemzetközi szakmai elismerés nyertese, például „Év tájépítésze” díj Magyarországon 2012-ben és 2017-ben, Europa Nostra díj 2014-ben.

JOG ÉS IRODALOM: A JOGTUDOMÁNY KULTURÁLIS FORDULATA FELÉ...

Előadásomban amellet szeretnék érvelni, hogy a jogtudomány — legalább mérsékelt — kulturális fordulata, amely a nemzetközi szinten már évtizedek óta zajlik, a hazai közegben is elkerülhetetlen. E fordulatban az itthon is komolyabb hagyományokkal rendelkező „jog és irodalom” kutatások fontos szerepet játszhatnak, mivel sikerük jól illusztrálja e mérsékelt kulturális fordulat lehetséges pozitív hozadékait. A hagyományos, jogszabály-orientált jogi kutatások mellett napjainkban egyre fontosabbá válik a jog kulturális megismerésének igénye is, mivel így érthetők el és érthetők meg a jog olyan dimenziói, amelyek láthatatlanok maradnak a bevett megközelítések számára. A „jog és irodalom”-kutatások, amelyek az irodalom, irodalomtudomány és a jog világát kapcsolják össze, alkalmassak arra, hogy (1) összehasonlító szemlélettel, (2) a redukciót elkerülve, és (3) interdiszciplináris módon közelítsék meg a jogi problémákat, és ezzel új értelmezési horizontokat tárjanak fel.

A fentieket Hajnóczy Péter (1942—1981) *Az elkülönítő* (1975) című művének „jog és irodalmi” szempontú elemzésével szeretném illusztrálni. Ez az elemzés rámutat arra, hogy a Kádár-kor jogrendszerének működése nemcsak a jogtechnika szintjén, hanem a jogi kultúra szempontjából is komoly problémákat rejtett. *Az elkülönítő*ben szociografikus igényvel bemutatott elmeszociális otthonok metsző élességgel mutatnak rá arra, hogy a legkiszolgáltatottabbak esetében a jogvédelem hiánya hogyan vezet az emberi méltóság teljes elvesztéséhez, és milyen másodlagos mechanizmusok — nepotizmus, munkaerő kizsákmányolás, tanácsi lakásokkal

kapcsolatos csalások — épülnek rá erre az egyébként formális jogi szabályok alapján működő rendszerre. Hajnóczy személyes sorsa a szociográfia megjelenését követően — sajtóper a *Valóság* ellen, jelentős médiafigyelem, a kézirat elsüllyesztése a kiadónál — pedig az igazságkereső lelkialkat és a kádári rendszer összeférhetetlenségét illusztrálja kiválóan.

Fekete Balázs, PhD

IX. osztály, Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya

fekete.balazs@ajk.elte.hu

FEKETE BALÁZS egyetemi tanár, tanszékvezető (ELTE ÁJK Jog- és Társadalomelméleti Tanszék). A HUN-REN Társadalomtudományi Kutatóközpont tudományos főmunkatársa. Megjelent monográfiái: *Paradigms in Modern European Comparative Law* (Oxford: Hart, 2021), *Az európai alkotmány-preambulum* (Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2019), *A modern jogösszehasonlítás paradigmái* (Budapest: Gondolat Kiadó, 2011). A 2009 óta megjelenő *Jog és irodalom*-kötetek egyik szerkesztője.

TUDÁSOK HIERARCHIÁJA A MŰVÉSZETI- TUDOMÁNYOS EGYÜTTMŰKÖDÉSEKBEN

2022–2024-ben két éven át működött a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen egy művészeti rezidenciaprogram, amely egyrészt arra ösztönözte a résztvevőket — művészeket, természettudományos kutatókat és mérnököket —, hogy legalábbis az együttműködés idejére reflexió tárgyává tegyék saját tudásterületüket, munkamódszereiket, a világ megismerésével kapcsolatos előfeltevéseiket, másrészt lehetőséget adott a közönségnek, hogy a különféle episztemológiai modellek kapcsolatáról gondolkodjanak. Bár Magyarországon viszonylag újdonságszámba ment, hogy egy természettudományos-technológiai ismereteket nyújtó egyetem efféle együttműködésre hívjon művészeket, a hasonló programok majd' fél évszázada virágoznak a világ más részein, és az elmúlt két évtizedben reneszánszukat élik. Ennek megfelelően a művészetek és tudományok között kapcsolatot teremtő inter- és transzdiszciplináris oktatási és kutatási projekteknek az irodalma is igen terjedelmes. Sokan érvelnek a transzdiszciplinaritás jelentősége mellett a jövő tudástermelésében — vagy legalábbis az oktatás előremutató lehetőségét látják benne —, mások egyfajta új reneszánsz bekövetkezéseként tekintenek az Art-Science programokra. Vannak azonban olyan közelítések is, amelyek a kooperációk békés felszíne alatt a forrásokért és a társadalmi megbecsültségért folyó ádáz versengés hullámaint is látni vélik. Ennek a szakirodalomnak egy szeletére — és nem utolsó sorban a BME-s tapasztalatokra is — hivatkozva előadásomban elsősorban arra koncentrálok, hogyan árulkodnak az ilyen

együttműködések azokról a rejtett hatalmi viszonyokról, amelyek a természettudomány-technológia-művészet-bölcsészet tekintélyét, intézményes helyét és anyagi lehetőségeit ma megszabják.

Gács Anna, PhD

IX. osztály, Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya

gacs.anna@gtk.bme.hu

GÁCS ANNA a BME GTK Szociológia és Kommunikáció Tanszékén habilitált egyetemi docense. Korábban húsz évig az ELTE BTK Média és Kommunikáció Tanszékén tanított. 2015 és 2018 között a Szépírók Társasága elnöke volt. 2022-ben megalapította és két évig vezette a BME Művészeti Rezidenciaprogramját. Könyvei: *Miért nem elég nekünk a könyv: A szerző az értelmezésben, szerzőségkonceptiók a kortárs magyar irodalomban* (Budapest: Kijárat Kiadó, 2002), *A vágy, hogy meghatódjunk: Tanulmányok a kortárs önéletrajz-kultúráról* (Budapest: Magvető Kiadó, 2020). 2015 és 2018 között Bolyai-ösztöndíjas volt, 2021-ben Déry Tibor-, 2024-ben Szépíró Díjat kapott.

Gulyás Judit

A MAGYAR NÉPMESEKUTATÁS PARADIGMAVÁLTÁSÁNAK FOTOGRÁFIAI LENYOMATA

MÜLLER MIKLÓS 1930-AS ÉVEKBEN KÉSZÍTETT
FOTÓSorozata FEDICS MIHÁLY MESEMondóról

A 20. századi magyar folklorisztika egyik legjelentősebb irányzata az egyéniségekutatás, amely a népköltészetet fenntartó és *újraalkotó* egyéniségek, valamint közösségük társadalmiasított vizsgálata révén a szájhagyományozó kultúra működésének mélyebb megértését tűzte ki célul. Az irányzat megalapozó munkájának Ortutay Gyula *Fedics Mihály mesél* (1940) című monográfiáját szokás tekinteni. Ez a kötet egy *írástudatlan szabolcsi* mesemondó meséit tartalmazza egy programadó tanulmány kíséretében, amely a korábbi szövegcentrikus megközelítéssel szemben a narráció és az előadás módjának fontosságára hívta fel a figyelmet, valamint a mesemondó világképének, ízlésének, *értékrendszerének vizsgálatára törekedve hangsúlyozta azt is, hogy a kiemelkedő mesemondók nem egyszerűen adatközlőnek tekintendők, hanem a szóbeli művészet (verbal art) jelentős képviselőinek*. Ortutaynak ez a koncepciója kötetének eddig kevésbé vizsgált vizuális apparátusában is megjelenik, ugyanis két művészt (Dési Huber István és Müller Miklós) *kért fel arra, hogy Fedics Mihályról képeket készítsenek*. Mivel a mesemondók vizuális megjelenítése korábban rendkívül ritka volt a hazai népmesekiadásokban, Ortutay ezen gesztusa szintén kezdeményező erejűnek tekinthető, és *a továbbiakban ikonográfiai hagyományt is teremtett*. Az előadásban azt a fotósorozatot és annak kontextusát mutatom be, amelyet Müller Miklós készített 1937-ben Bátorligeten

Ortutay felkérésére, és amely fotósorozat 2015-ben egy árverésről került az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont *Néprajztudományi Intézetének tulajdonába.*

Gulyás Judit, PhD

I. osztály, Néprajztudományi Bizottság

gulyas.judit@abtk.hu

GULYÁS JUDIT, PhD, jelenleg a HUN-REN BTK Néprajztudományi Intézet Folklór Osztályának tudományos főmunkatársa; kutatási területe a 19. századi népmese és irodalmi mese. Doktori értekezése az 1840-es évek magyar irodalmában *népmese* műfaji megjelöléssel közreadott művekről, Petőfi, Arany, Tompa verseiről szólt. Több szövegfolklorisztikai tanulmánykötetet szerkesztett, az Arany család mesegyűjteményét feltáró kritikai kiadás egyik szerkesztője volt.

Hites Sándor

ELBESZÉLÉS ÉS GAZDASÁG

Irodalom és gazdaságtan viszonya abban a tekintetben lehet példázatos, amennyiben immár ez utóbbi tudományág hivatott megállapítani a „művészetek” és a „tudományok”, illetve a velük foglalkozó diszciplínák „értékét” és „hasznosságát”, ennél fogva a művelésükre fordítandó társadalmi támogatás mértékét. E helyzet létrejöttének megértésére nézve tanulságos lehet egy jellegzetesen 19. századi műfaji hibrid, a didaktikus gazdaságtani széppróza vizsgálata. E műfaj művelői gazdasági ismeretek és irodalmi elbeszélés ötvözésére törekedtek, s kitalált történetek révén mutattak be gazdasági törvényszerűségeket, kíváncsú vagy helytelenítendő gazdasági magatartásokat. Az előadásban érintendő magyar és nem-magyar nyelvű művek (Harriet Martineau-tól Táncsics Mihályig) a modern tudástermelés- és forgalmazás egyik kulcsfolyamatába nyújtanak bepillantást. Nevezetesen abba, hogy mikor milyen műfajok, narratívák és médiumok modellezik és veszik használatba a gazdaságról való tudást, s az egyes írásmódok — tudás és képzelet, bizonyítás és példázat, argumentáció és ábrázolás, retorika és poétika sajátos összjátékával — miként hozzák létre a „gazdaság” mint olyan fogalmát, s azzal a „hasznosság” és „érték” adott képzeit.

Hites Sándor, PhD

I. osztály, Irodalom- és Kultúratudományi Bizottság

hites.sandor@abtk.hu

Hites Sándor a HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézetének tudományos főmunkatársa. Elsősorban 19. századi irodalommal foglalkozik.

Vendégkutatóként a londoni (2009) és az edinburghi (2012), vendégtanárként a kolozsvári (2012—2013) és a torontói egyetemen (2015—2017) is dolgozott. 2019 és 2024 között „A magyar irodalom politikai gazdaságtana” MTA Lendület Kutatócsoport vezetője volt.

EMPIRIKUS UTAK A MŰVÉSZETI ÉLMÉNY MEGÉRTÉSÉHEZ

Az esztétikai ítélet tudományos vizsgálata Gustav Fechner 1876-os korszakalkotó munkájához vezethető vissza, amely „empirikus esztétika” néven a filozófiai felülről jövő esztétika helyett az adatokra épülő alulról jövő esztétikát szorgalmazza. Az empirikus esztétika feladatát azóta is az esztétikai folyamatok tudományos vizsgálataként határozzuk meg, tudomány alatt általában az empirikus pszichológia, a fiziológia és az agykutatás paradigmáját értjük. Jelen előadás a szakterület rövid felvázolása után azokat a kérdéseket exponálja, amelyek jelenleg a legintenzívebben foglalkoztatják a kutatókat. A felmerülő dilemmák közül kettő kerül részletesebb bemutatásra. Az egyik a mérés problémája, a másik a művészeti megismerés specifikussága.

Az empirikus esztétika a korai kísérleti lélektanban feltett „melyik tetszik jobban?” kérdésből indulva alakította ki módszertani paradigmáját. A jelenleg használatban levő módszerek az agyi tevékenység vizsgálatát, szemmozgásmérést, verbalitáson alapuló skálák kitöltését, megfigyelést és kérdőíveket egyaránt felölelnek. A művészeti befogadás megragadása méréssel egyrészt sikeresnek mondható, jól mutatja ezt az utat többek között az elmúlt bő húsz évben megszülető neuroesztétika sikere. Ugyanakkor a művészeti élmény komplexitása és a befogadás kontextuális tényezőinek integrálásának szükségessége folyamatos kihívások elé állítja a kutatókat. A mérés és mérhetőség kérdése mellett feltehető az a kérdés is, mi is a mérés tárgya. Létezik-e egyáltalán olyan képesség vagy állapot, ami a művészeti tevékenységekre alkalmassá teszi az embert? Mivel számos adat arra utal, hogy

máshogy viselkedünk művészeti befogadás során, mint hétköznapi észlelési helyzetekben, lehetséges volna, hogy létezik egy speciális művészetet feldolgozó apparátus. Ugyanakkor az agyi képalkotó eljárásokkal dolgozó kutatások nem találták meg ennek nyomait. Így felmerült az a szélsőséges álláspont is, amely tagadja a művészeti élmény létezését. Az empirikus esztétikában használt terminusok: művészeti/esztétikai élmény, esztétikai ítélet, műbefogadás, tetszés és viszonyulás stb. sora szükségszerűen változik, természetesen szoros összefüggésben a művészet fogalmának változásával.

Illés Anikó, PhD

II. osztály, Pszichológiai Tudományos Bizottság

anikoilles@mome.hu

ILLÉS ANIKÓ, PhD, habil, pszichológus és esztéta, egyetemi tanár a Moholy-Nagy Művészeti Egyetemen. Fő kutatási területe a széles értelemben vett vizuális kultúra. Foglalkozott a művészeti és a múzeumi élmény pszichológiai és pedagógiai vonatkozásaival, továbbá vizuális anyagok elemzése mint kutatási módszer alkalmazásával különböző területeken (beiskolázás, oktatási szakadék, szociális mobilitás, nemzeti identitás). Jelenleg a műbefogadás kontextuális tényezőit, valamint a művészeti élmény és a mentális egészség összefüggéseit vizsgálja. Munkássága a tudományos területen túlmutat, folyamatosan vesz részt komplex multidiszciplináris és művészeti projektekben hazai és nemzetközi szinten egyaránt. Volt Fulbright kutató, a MAB és az MRK bizottsági tagja, s választott titkára az International Association of Empirical Aesthetics-nek. Főbb művei: „Művészeti élmény, esztétikai ítélet”, *Magyar Filozófiai Szemle* 67/3 (2023): 130–148.; Illés, A.—Tinio, P., „Experiencing Art in Museums”, in Marcos, Nadal—Martin, Skov (szerk.), *The Routledge International Handbook of Neuroaesthetics* (Oxford: Routledge, 2022), 423–438.

Jákfalvi Magdolna

MATEMATIKA, GEOMETRIA, SZABÁLYSZERŰSÉG

A DRÁMAOLVASÁS RENDJÉRŐL

„Cinque... dieci... venti... trenta... trentasei... quarantatre...” — Figaró méri Mozart operájának első duettjében az új szobájuk alaprajzát, ebben a térben fog minden játszódni, 5x43-ban, ez a színpad. Azonban mindannyiunk tapasztalata, hogy a drámák olvasási felülete nehezebben nyílik meg előttünk, hiszen a dialógusok, az instrukciók, a jelenetek és a képek csak sokadik olvasásra mutatják meg a szövegből felépülő világot. 5, esetleg 4, talán 3 vagy 2, hovatovább 1 a felvonások száma, de sosem 6 vagy 11. Előadásomban a klasszikus dramaturgia szerkezetébe kódolt (matematikai) szabályokat foglalom össze rámutatva, hogy a rend hordozta elvárás, miként a tőle való játékos eltérés is, esztétikai élményt eredményez, s a szöveg-építkezés (titkos) képletének ismerete a fiktív tér meglátását is elősegíti.

Jákfalvi Magdolna, az MTA doktora

I. osztály, Színháztudományi Állandó Bizottság

jakfalvi.magdolna@pte.hu

JÁKFALVI MAGDOLNA, DSc, színháztörténész, egyetemi tanár, a Pécsi Tudományegyetem Irodalom- és Kultúratudományi Doktori Iskolájának vezetője. A *Theatron* színháztudományi periodika alapító szerkesztője, a *Philther* kutatási módszertan egyik megalkotója és bevezetője. Könyvei és tanulmányai a színháztudomány felől kerülnek kapcsolatba a kulturális mezővel, így az avantgárd eseményekkel, a klasszikus drámakorpussszal

és a realista játékhagyománnyal: *Avantgárd — színház — politika* (Budapest: Balassi, 2006); *A félrenézés esetei: Jean Racine drámái* (Budapest: Kalligram Kiadó, 2011); *A valóság szenvedélye*, (Budapest: Arktisz Kiadó, 2023).

REPREZENTÁCIÓS FESZÜLTSG

A VENUS ANATOMICA MINT EPISZTEMIKUS ESZKÖZ ÉRTÉKHATÁSAINAK VIZSGÁLATA

A tudománytörténetben számos diskurzus zajlik az anyagi kultúra tudásalkotásban betöltött szerepéről, miközben a tudomány értékmentes és értékvezérelt ideáiról szóló filozófiai viták továbbra is virágoznak. A két diskurzus közötti metszéspontok vizsgálata számos, jelenleg kevésbé tárgyalt problémára világít rá, különösen a tudományos eszközökbe beépült értékpluralizmus vonatkozásában. Ez az előadás ezeknek a diskurzusoknak egy találkozási pontját vizsgálja, különös tekintettel az episztemikus és nem-episztemikus értékek tudományos eszközök tervezésére és alkalmazására, majd az ezekből fakadó tudásformáló erejükre gyakorolt hatásaira.

A Venus anatomica viaszfigura esettanulmánya az értékhatások elemzésén keresztül mutat rá az értékvezérelt ábrázolásra, főként a nőiség megjelenítésére a 18. századi tudományban. Az az állításom, hogy bár a modell első pillantásra pontosnak tűnik, egy értékalapú elemzés rávilágít annak absztrakt és idealizált női testábrázolására, ami távol áll a valós anatómiai pontosságtól. A tanulmány nyomon követi a modell történeti útját, feltárva, hogy a nem-episztemikus értékek miként befolyásolták annak reprezentációs döntéseit, végső soron tükrözve a korabeli tudományos gyakorlatok szélesebb körű kulturális keretrendszerét.

Karakas Alexandra, PhD

II. osztály, Tudomány- és Technikatörténet Osztályközi Bizottság

karakas.alexandra@filozofia.bme.hu

KARAKAS ALEXANDRA 2011-ben kezdte meg design- és művészetelméleti tanulmányait a Moholy-Nagy Művészeti Egyetemen. Mesterképzésének második évét Dublinban, a National College of Art and Design anyagikultúra-kutatás szakán töltötte. Doktori tanulmányait 2017-ben a BME Tudományfilozófia és tudománytörténet doktori iskolájában kezdte 2017-ben, majd az ELTE Filozófiatudományi Doktori Iskolájában szerzett PhD fokozatot 2023-ban. Doktori disszertációjában a tudományos tárgyak episztemikus szerepével foglalkozott. Jelenleg egyetemi adjunktus a BME Filozófia és Tudománytörténet Tanszékén, valamint tudományos munkatárs az MTA Lendület Értékek és Tudomány Kutatócsoportban, a HUN-REN BTK Filozófiai Intézetében. Kutatási területei közé tartozik a tudomány- és technológiatanulmányok, valamint a tudománytörténet és tudományfilozófia. Jelenlegi kutatásainak fókuszában a tudományban és technológiában megjelenő, eszközök által okozott hibák vizsgálata áll.

Kerékfy Márton

KÁOSZ ÉS FRAKTÁLOK

LIGETI GYÖRGY PÁRBESZÉDBEN A TUDOMÁNNYAL

A zeneszerző Ligeti György (1923—2006) ifjúkorától élénken érdeklődött a matematika és a természettudományok iránt. Tizennyolc évesen matematikából és fizikából felvételizett a kolozsvári egyetem természettudományi karára, de zsidó származása miatt nem vették fel. Így került a város Zenekonzervatóriumába, ahol Farkas Ferencnél kezdte meg zeneszerzés-tanulmányait. Az előadás felvillantja a matematikai és természettudományi modellek, illetve gondolkodásmód megjelenését Ligeti néhány kompozíciójában, és arra is kitér, miért és hogyan vált meghatározóvá ez a fajta gondolkodásmód a zeneszerző alkotói éthoszában. Ligeti szívesen állította párhuzamba zeneszerzői munkamódszerét a tudományos kutatásával, de a kettő közti döntő különbségeket is rendre hangsúlyozta. A tudományos megközelítést az ideologikus és dogmatikus hozzáállás ellentettjeként fogta fel, és ebben a szembeállításban — mind magánemberként, mind alkotóként — határozottan az előbbi mellett foglalt állást, vehemensen elutasítva minden ideológiát és „izmus”-t, bárminemű átfogó, holisztikus elméletet.

Kerékfy Márton, PhD

I. osztály, Zenetudományi Bizottság

kerekfy.marton@abtk.hu

KERÉKFY MÁRTON a HUN-REN BTK Zenetudományi Intézet tudományos főmunkatársa, a *Bartók Béla zeneműveinek kritikai összkiadása* szerkesztője, az Editio Musica Budapest

Zeneműkiadó főszerkesztője és a Magyar Zenetudományi és Zenekritikai Társaság elnöke. Szakterülete a 20. századi magyar zeneszerzés, különös tekintettel Bartók Béla és Ligeti György életművére. Legfontosabb publikáció: *Ligeti György válogatott írásai* (Budapest: Rózsavölgyi és Társa, 2010); Bauer A.,—Kerékfy, M. (szerk.), *György Ligeti's Cultural Identities* (London: Routledge, 2018), *Népzene és nosztalgia Ligeti György művészetében* (Budapest: Rózsavölgyi és Társa, 2018); Biró, V.—Kerékfy, M. (szerk.): *Ligeti György válogatott interjúi és előadásai* (Budapest: HUN-REB BTK Zenetudományi Intézet—Editio Musica Budapest Zeneműkiadó, 2025).

Kiss Farkas Gábor

TECHNOLÓGIA, AVAGY A MŰVÉSZETRŐL VALÓ BESZÉD

A MŰVÉSZET (TECHNÉ) ÉS A TUDOMÁNY (EPISZTÉMÉ)
EGYSÉGE APÁCZAI CSERE JÁNOSNÁL

A négyszáz évvel ezelőtt született Apáczai Csere Jánost (1625—1659) elsősorban a magyar nyelvű pedagógiai gondolkodás megteremtőjeként és az első magyar nyelven író enciklopédistaként tartjuk számon. Kevesebb figyelmet kapott az a rendszer, amely enciklopédikus gondolkodása, és azon belül is természetfilozófiája alapjául szolgál. Előadásomban azt mutatom be, hogy gondolta el művészet (ars/techné) és tudomány (scientia/episztémé) egységét Apáczai, és hogyan támaszkodott ebben a 17. század első felének legmeghatározóbb puritán gondolkodójára, William Amesre (1576—1633). Ames rendszerének központi fogalma volt a technológia, amelynek szerepét a világ megismerésében a *Technometria* (1631) címmel megjelent előadásaiban fejtette ki. Műve nagy hatással volt nemcsak Apáczaira, hanem az első puritán amerikai egyetemre, a Harvard College-re is, ahol a doktori értekezések a 18. század közepéig „technológiai tézis”-ként jelentek meg. Előadásomban feltárom e fogalom tágabb kontextusát, amely segít elhelyezni Apáczai munkáját európai és globális horizonton is.

Kiss Farkas Gábor, PhD

I. osztály, Irodalom- és Kultúratudományi Bizottság

kiss.farkas@btk.elte.hu

KISS FARKAS GÁBOR 2000—2007 között az ELTE tanársegége volt, 2006-ban PhD fokozatot szerzett az ELTE-n. 2007 és 2012 között, valamint 2014-től az ELTE egyetemi adjunktusa, 2010-ben posztdoktori kutató volt Párizsban (CRNS IRHT), 2012 és 2014 között az Innsbrucki Egyetemen egyetemi adjunktus. 2014 és 2019 között a Magyar Tudományos Akadémia-Eötvös Loránd Tudományegyetem Lendület Humanizmus Kelet-Közép-Európában Kutatócsoport vezetője volt. 2015-ben habilitált az ELTE-n, ahol 2017 óta tanszékvezető egyetemi docens a Régi Magyar Irodalom Tanszéken.

Kotschy András

MOLEKULÁRIS MŰVÉSZET

A kémia a minket körülvevő anyagok megismerésének és átalakításának tudományaként a kezdetektől jelen volt az emberiség mindennapjaiban, így természetes módon a művészetekben is. Az anyagi világ mélyebb megismerése mindig is izgatta az emberiséget, bár az atomi szintű megértésünk egészen a 19. századig töredékes volt. Ennek következtében a kémia inkább inspirációt szolgáltatott, gyakran misztikus köntösbe bújtatva, semmint tudományos alapot a művészi tevékenységhez. A kémiai jellegű tevékenységek, mint például a festékek elkészítése vagy a szobrok patinázása, ez időben tapasztalati alapokon nyugodott. A kémiával foglalkozó alkimistákat misztikus köd övezte, ami több művészeti alkotásnak adott inspirációt. A kémia és a társtudományok robbanásszerű fejlődése, az anyag viselkedésének egyre mélyebb szintű megértése és tulajdonságainak tervezhetővé válása természetes módon kihatott a tágan értelmezett művészetekre is. A képzőművészetekkel, különösen a festészettel és szobrászattal való nyilvánvaló kapcsolódás mellett mára az iparművészetben vagy a gasztronómiában is megjelenik a molekuláris megközelítés. Ugyanígy fontos megemlékezni arról is, hogy az új típusú, különleges tulajdonságokat hordozó anyagok miként jelentek meg az építészetben, vagy a forma-tervezésben is. Az előadás célja, hogy felvillantson néhány eseményt, alkotást a kémia és a művészetek több évezredes közös kalandjából.

Kotschy András, az MTA doktora

VII. osztály, Kémiai Tudományok Osztálya

andras.kotschy@gmail.com

KOTSCHY ANDRÁS a Servier Kutatóintézet igazgatója. A PhD fokozat megszerzését követően 1995-től az ELTE-n dolgozott. Az évek során végigjárta a ranglétrát az egyetemi docens beosztásig és megszerezte habilitációját. Kutatási területe új átmenetifém katalizált szintetikus eljárások kifejlesztése, és heterociklusos kémiai alkalmazása volt. Eredményeire építve 2008-ban megszerezte az MTA doktora fokozatot. 2007-ben csatlakozott az akkor induló Servier Kutatóintézethez a Felfedező Kémiai divízió igazgatójaként. 2015 óta a kutatóintézet igazgatója, 2020 óta a Servier globális gyógyszerkémiai tevékenységét is ő felügyeli. 2007 óta több gyógyszerkutatói projektet vezetett onkológiai és metabolizmus betegségek területén. A gyógyszerkutatás mellett nem szakadt el az alapkutatástól és az oktatástól sem. Az ELTE mester- és doktori képzésében is részt vesz előadások tartásával, és jelenleg is aktív PhD témavezető.

Kovács Ilona

GLOBALIS FORMÁK LOKÁLIS ELEMEBŐL

AZ AGY ÉS A FIRENZEI KUPOLA KÖZÖS REJTÉLYEI

„Ha egy vonal zárt, vagy majdnem zárt alakzatot formál, akkor már nem csupán egy vonalat látunk egy homogén háttéren, hanem egy felületi alakzatot, amelyet a vonal határol” — állapította meg Kurt Koffka (1886—1941), a *Gestalt* pszichológia egyik kiemelkedő alakja. Bár ez az állítás elsőre triviálisnak tűnhet, a vizuális formák érzékelésének mechanizmusai máig homályba vesznek. Hogyan jön létre agyunkban a formák és alakzatok észlelése? Milyen integratív elvek és milyen konkrét neurális mechanizmusok játszanak ebben szerepet? A probléma mélyebb megértéséhez és az esetleges megoldások illusztrálásához egy lenyűgöző régi talányt veszünk alapul: a firenzei dóm kupolájának építését. Ez az építészeti mestermű belső támaszték nélkül készült, és közel hatszáz évvel később is csak találgatunk, hogyan sikerült a kupola globális formáját négymillió egyedi téglából létrehozni. Az előadás célja, hogy az építészeti kihívás tanulságait a vizuális percepciókutatás és az idegtudomány jelenlegi álláspontjára vetítve új perspektívát nyújtson. Vajon az agyunk hasonló elvek alapján képes-e a részletek egységes egészzé formálására, ahogyan a kupola téglái egy koherens szerkezetet alkotnak? A kérdésre adott válaszok nemcsak a percepciókutatásban, hanem a komplex rendszerek megértésében is előrelépést hozhatnak.

Kovács Ilona, az MTA levelező tagja

II. osztály, Pszichológiai Tudományos Bizottság

kovacs.ilona@ppk.elte.hu

KOVÁCS ILONA az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Karának Pszichológiai Intézetében egyetemi tanár, az MTA levelező tagja, az Academia Europaea tagja, valamint Charles Simonyi- és Akadémiai-díjas pszichológus. Pályafutása jelentős részét az Egyesült Államokban töltötte: 1989 és 2004 között a Rutgers Egyetem Látáskutató Laboratóriumában dolgozott, ahol számos kiemelkedő eredményt ért el a perceptuális szerveződés és fejlődés területén. Hazatérte után vezette a BME Kognitív Tudományi Tanszékét és Pszichológia Doktori Iskoláját, majd a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Pszichológiai Intézetét. Jelenleg a HUN-REN-ELTE-PPKE Serdülőkori Fejlődés Kutatócsoport vezetőjeként az optimálistól eltérő serdülőkori érési trendek oktatási és klinikai vonatkozásait kutatja. E vizsgálatok célja, hogy feltárják az érési folyamatoknak nemcsak a serdülőkorra, hanem a felnőttkori életre gyakorolt hosszú távú hatásait. Az előadáshoz kapcsolódó legfontosabb publikáció: „Riddle of the Past, Puzzle for the Future”, in *Perception Beyond Inference: The Information Content of Visual Processes*, szerk.: Albertazzi L.—van Tonder G. J.—Vishwanath D. (Cambridge MA: MIT Press, 2010), 61—74.; „»Hot Spots« and Dynamic Coordination in Gestalt Perception”, in *Dynamic Coordination in the Brain: From Neurons to Mind*, szerk.: von der Malsburg, C. V. D.—Phillips, W. A.—Singer, W. (Cambridge MA: MIT Press, 2011), 26.

SZEKVENCIA ÉS KATARZIS A ZENÉBEN ÉS A FIZIOLÓGIÁBAN

A *katarzist* Arisztotelész az „egyénben bekövetkező emelkedett, megtisztult lelkiállapotként” értelmezte. Freund Tamás azt vallja, hogy „különösen zenei művek képesek érzelmi tartalmunkat olyan mértékig mobilizálni, hogy dopamin szabadul fel a jutalmazás- és kielégültségérzet agyi központjaiban, miáltal más tudati szintre emelkedünk, megélve a katarzis testet-lelket átható varázsát.” Felidézem Wagner *Trisztán és Izolda* című zenedrámájának Előjátékát: „a végtelen, de csak a halálban beteljesülő szerelmi vágyakozás, lemondás és nélkülözés ihleti a Trisztán akkordot, a pillanatmotívumot, a négytagú kromatikus vágymotívumot, melynek tovább építése, áthelyezése az egész emelkedő oktáván” (Tallián Tibor) a zenei *szekvencia* egyik közismert példája. Az Előjátékban számos csúcspont követi egymást, de ezek csak közbeeső magaslatok. A kromatikus motívum további, szekvenciajellegű emelkedése nyit utat az utolsó csúcspont-geisztusnak, amely a *katarzis* maga. Létezhet tudományos katarzis is. Bennem ilyen reakciót váltott ki egy, a *Science* folyóiratban 1996-ban megjelent fiziológiai közlemény. A kutatás tárgya a terhességi magas vérnyomás, a praeeclampsia (PE) volt, ezen belül az érszűkítő hatású renin-angiotenzin rendszer. Mivel az állatvilágban a PE spontán nem lép fel, első lépésként nőstény egerek genomjába egy-egy humán gént ültettek be (ún. transzgén — TG-modell): az egyik a renin (hR), a másik az angiotenzin (hANG) szintézisét kódolta. A TG nőstények vemhessége azonban élettani módon zajlott. Ezért második lépésként létrehoztak hR és hANG TG hím állatokat is, és ezekkel keresztezték a kétféle

TG nőstényeket. A vemhesség érintetlen maradt a különféle genotípusú keresztezések nyomán, kivéve egy kombinációt: amikor a nőstény hANG, a hím pedig hR TG volt. Ilyenkor a hR megjelent a méhlepényben és hatására az anyaállatokban az ANG szintézise 600%-ra fokozódott, a méhlepények és a magzatok fejlődése elmaradt, a vesében kialakult a jellegzetes kórszövettani kép, sőt, a vérnyomás átlagosan 100-ról 160 Hgmm-re fokozódott. És amint az ellés lezajlott, a magas vérnyomás és a vesebaj is megszűnt („katarzis”).

Losonczy György, az MTA doktora

V. osztály, Orvosi Tudományok Osztálya

losonczygyrgy@gmail.com; losonczy.gyorgy@semmelweis.hu

LOSONCZY GYÖRGY professor emeritus, az MTA doktora, végzettsége szerint általános orvos (Semmelweis Egyetem, 1977). 1978 és 1988 között a Semmelweis Egyetem Kórlelet-tani Intézetében dolgozott, majd 1999-től a Pulmonológiai Klinikán. Tüdőgyógyászati és klinikai onkológiai szakvizsgát szerzett. 2023 óta professor emeritus. Kutatási területei a veseelégtelenség, a hypertonia, az asthma és a tüdőrák. 356 folyóiratközleménye, négy szerkesztett kötete és 83 könyvfejezete jelent meg, független idézettsége: 11 154. Fontosabb publikációk: Losonczy, G.—Brown, G.—Venuto, R.C., „Increased Peripheral Resistance During Reduced Uterine Perfusion Pressure Hypertension in Pregnant Rabbits”, *The American Journal of the Medical Sciences* 303/4 (1992): 233—240.; Szentkereszty M.—Ladányi A.—Gálffy G.—Tóvári J.—Losonczy G., „Density of Tumor-Infiltrating NK and Treg Cells is Associated with 5 Years Progression-Free and Overall Survival in Resected Lung Adenocarcinoma”, *Lung Cancer* 192 (2024 June): 192:107824. doi: 10.1016/j.lungcan.2024.107824.

NYELV ÉS HELYZET A FORDÍTÁSBAN

Az irodalom fordításánál néha egészen a szöveg „mögé” kell nézni ahhoz, hogy a befogadó tényleg azt értse, amit a szerző gondolt. Különösen így van ez olyan régi szerzőknél, mint Shakespeare. A *Julius Caesar*ban azt mondja Cassius Brutusnak:

I was born free as Caesar; so were you:
We both have fed as well, and we can both
Endure the winter’s cold as well as he.

A kiemelt részt Vörösmarty szépen, pontosan fordítja: „Mindketten szinte jól táplálkozánk.” Ez ma félreérthető, mintha azt mondaná: „mindketten majdnem jóétvágú gyerekek voltunk.” Ám a „szinte” ekkor még „szintén” jelentéssel bírt — ez egyszerű nyelvi változás, azaz jelentésváltozás, ki lehet tapintatosan javítani „szintén”-re, csak kicsit fog döccenni a versmérték. Ámde a „táplálkozni” nem a mai értelemben veendő, a „-koz-” képző jelentése itt „hagyja/elviseli/kívánja, hogy ezt csinálják vele”, mint a mai „oltakozik, csaltakozik, hagyatkozik” alakokban. Ez ugyanúgy igaz az angol „feed” igére, tehát Cassius azt mondja: „ugyanolyan jól tápláltak minket.”

Ez a nyelvi része. A helyzet azonban ennél összetettebb: a reneszánszban (és alighanem még a magyar reformkorban is) a gyermekek ellátásának kulcskérdése az enni való volt. Sokan éheztek vagy kaptak monoton, egészségtelen kosztot, és lettek gyenge, alulfejlett felnőttek. Cassius azt mondja, hogy mindhárman erős, egészséges férfiak lettünk, mert jól etettek minket. Csakhogy a mai olvasó-néző számára ez nem sokat mond, a legtöbb gyereknek rendben van az étkezése.

Az akkori „jó táplálkozás” mai megfelelője az általános jó ellátás, ideértve a sítanfolyamot és az idegennyelv-különórákat. Úgy fordítanám tehát: „ugyanolyan jó módban nőttünk fel.”

Nádasdy Ádám, PhD

I. osztály, Nyelvtudományi Bizottság

nadasdy.adam@btk.elte.hu

NÁDASDY ÁDÁM nyelvész, műfordító. Az ELTE-n szerzett angol—olasz tanári diplomát. Az ELTE Angol Intézetében nyelvészetet tanított, 2017 óta az ELTE professzor emeritusa. Kutatási területe az angol és magyar hangtan, illetve az angol és germán nyelvtörténet. Tudományos cikkeket, könyvfejezeteket publikált a mai magyar nyelv fonológiai és morfológiai jelenségeiről. Nyelvészeti ismeretterjesztő cikkeket, rádióműsorokat is készített. Fontosabb publikációi: *Kalauz a nyelvészeti gondolkodáshoz* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 2020); *Milyen nyelv az angol?* (Budapest: Corvina Kiadó, 2024); *Szmoking és bermuda* (Budapest: Magvető, 2024).

Nagy Jenő

A MAGYAR MADÁRTAN KÉTSZÁZ ÉVE

A magyar tudományos élet kezdete évszázadokra nyúlik vissza. Ennek a tevékenységnek adott keretet a Magyar Tudományos Akadémia létrehozása. 200. évfordulója alkalmából szeretnék rövid áttekintést nyújtani a magyar madártan kétszáz évéről. Számos ponton kezdhetnénk az áttekintést, de úgy gondolom, hogy Petényi Salamon János (1799–1855) és a szintén kétszáz éves évfordulót ünneplő Xántus János (1825–1894) munkássága remek kiindulási alapot jelent a magyar ornitológia történetének felvezetéséhez. Az elsők között önállóvá váló tudományágak egyikének tekinthető az ornitológia. A madarak mindig is vonzották az embereket. Viselkedésük, hangjuk, látványuk a földi élet lenyűgöző sokféleségét tárja elénk. Nem véletlen, hogy számos madarász nemcsak természettudós, de művész is volt egyben. A leírt fajokat gyakran sajátkezűleg készített rajzokon, festményeken ábrázolták, létrehozva ezzel a tudományos illusztrációk széles tárházát. Szeretném bemutatni, hogyan született meg a magyar madártan, és kik voltak a hőskor nagy egyéniségei, akiktől nemcsak tudományos ismereteket örököltünk, de művészeti alkotásokat is.

Nagy Jenő, PhD

VIII. osztály, Biológiai Tudományok Osztálya

jenonagy.off@gmail.com

NAGY JENŐ 1989-ben született Debrecenben. 2013-ban okleveles biológusként, majd okleveles biológia tanárként (2015) és okleveles matematikatanárként (2017) végzett a Debreceni Egyetemen. PhD fokozatát 2019-ben szerezte meg,

értekezésének címe: *A klíma, a vonulás és az életmenet-jellegek kölcsönhatása madarak evolúciójában*. Értekezését a Debreceni Egyetem és a MTA DAB „Az Év Doktori Értekezése” díjjal jutalmazta. Tudományos fokozatának megszerzését követően a Magyar Tudományos Akadémia köztestületének tagja lett. 2018-ban tagjai közé választotta a The Linnean Society of London. Jelenleg a HUN-REN-DE Természetvédelmi Biológiai Kutatócsoport tudományos munkatársa. Az 2024/2025-es tanévre elnyerte az Egyetemi Kiválósági Ösztöndíj Program támogatását. Fő kutatási iránya a madarak evolúciója és biogeográfiája, azon belül is a vonulás és a fészeképítés evolúciója, valamint statisztikai és filogenetikai összehasonlító módszerek biológiai alkalmazásai. Legutóbbi tudományos közleményei olyan rangos lapokban jelentek meg, mint a *Philosophical Transactions of the Royal Society B*, *Proceedings of the Royal Society B*, *Global Ecology and Conservation*.

Páles Zsolt

CSEMPÉZÉS

A MŰVÉSZETEK ÉS MATEMATIKA TALÁLKOZÁSA

A csempézés gyökerei az ókorig nyúlnak vissza. Az időszámításunk előtt 569-ben épült babiloni Istár kapu talán az egyik legelső ismert csempével bevont épület. A csempézés a mókók közvetítésével Európában is elterjedt és a művészetek egyik ágává vált, hatást gyakorolt a festészetre is, például Maurits Cornelis Escher (1898—1972) munkásságában. A matematikai értelemben vett csempézés a sík kongruens alakzatokkal való átfedés mentes lefedése. A matematikusok számos problémát vetettek fel és oldottak meg az évszázadok során. Az egyik legismertebb eredményt Roger Penrose érte el, aki először igazolta, hogy a sík kétféle alakú csempével aperiodikusan lefedhető.

Páles Zsolt, az MTA rendes tagja, osztályelnök
III. osztály, Matematikai Tudományok Osztálya
pales@science.unideb.hu

PÁLES ZSOLT az MTA rendes tagja, Széchenyi-díjas matematikus, az MTA III. osztályának és a Debreceni Akadémiai Bizottságnak az elnöke, a Debreceni Egyetem Matematika- és Számítástudományok Doktori Iskolájának vezetője. Sátoraljaújhelyen született 1956-ban, itt érettségizett, majd 1980-ban a Kossuth Lajos Tudományegyetemen szerzett matematikus diplomát. Végzése óta folyamatosan itt, illetve a jogutód Debreceni Egyetem Analízis Tanszékén dolgozik. Kutatási területei a függvényegyenletek és egyenlőtlenségek elmélete, valamint konvex és nemsima analízis.

Patkós András

KVANTUMFIZIKAI ÍRÓI SZEMLELET A 20. SZÁZAD IRODALMÁBAN

A kvantumvilág törvényeinek a mindennapos tapasztalattal összevetésben nyilvánvaló abszurditása anekdotikus elemként kiválóan illeszkedik Franz Kafka vagy Esterházy Péter világába. A 20. század második felének sikeres írói közül Daniel Kehlmann (1975), Tom Stoppard (1937), Jean-Philippe Toussaint (1957) egyaránt megkísérelte egy-egy művében emberléptékű környezetben játszódó története cselekményének kvantumszabályok szerinti alakítását. A legkövetkezetesebb kvantum-szerkesztést Michel Houellebecq (1956) alkalmazza 1998-ban megjelent regényében (*Elemi részecskék*), amelynek főszereplő testvérpárja összefont elemirészecske-párként halad életpályáján. Hamvas Béla (1897–1968) *Karneváljának* IV. Könyve pedig arra ad — az előadó által unikálisnak talált — példát, hogy a kvantumszerkesztést a kvantumelméletre való bármiféle explicit hivatkozás nélkül is alkalmazhatta egy radikális világlátású, elegendő bátorságú és tehetségű író. Az előadásban e két utóbbi művet elemzem a kvantumtörvények tükrében.

Patkós András, az MTA rendes tagja
XI. osztály, Fizikai Tudományok Osztálya
bandisanyi.patkos@gmail.com

PATKÓS ANDRÁS emeritus egyetemi tanár, az MTA rendes tagja. Diplomáját 1970-ben szerezte az ELTE fizikus szakán. 1988-ban kapott egyetemi tanári kinevezést az ELTE Atomfizikai tanszékére, amelynek két periódusban volt három-három

évig vezetője. Két alkalommal választották meg az Eötvös Loránd Fizikai Társulat elnökének. 2001-ben lett az MTA levelező tagja (r. tag: 2007). Vendégkutatói meghívásra dolgozott a koppenhágai Niels Bohr Intézetben, a genfi európai részecskefizikai kutatóintézetben (CERN), továbbá a bonni, a strassbourgi, az uppsalai egyetemeken, valamint a Rutherford Nemzeti Laboratóriumban (Egyesült Királyság) és a Fermi Nemzeti Kutatóintézetben (Egyesült Államok). Több mint száz publikációja jelent meg független bírálatot alkalmazó vezető nemzetközi elméleti részecskefizikai folyóiratokban. Három magyar és egy angol nyelvű kvantumfizikai, illetve részecskefizikai tankönyvet jelentetett meg. 1975 óta közöl tudományos ismeretterjesztő írásokat. 2015-ben és 2023-ban esszékötete jelent meg, amelyben az érdeklődő részletesebben olvashat jelen előadása több témájáról.

Perenyei Monika

PSZICHIÁTEREK VIZUÁLIS KULTÚRA KUTATÁSA A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZTI BUDAPESTEN

Előadásomban a Selig Múzeum, az MTA Pszichiátriai Művészeti Gyűjtemény elődjének orvos-kuratori programját mutatom be. Európai összehasonlításban is figyelmet érdemlő az az elmeügyi múzeum, amely 1931-ben nyílt meg az angyalföldi elme- és ideggyógyintézetben. Az azilumi orvosok elképzelése rendkívül ambíciózus volt: az intézeti kezeltek esztétikailag színvonalas és egyben különös alkotásai mellett teret adtak az intézeti élet és az elmeorvosi munka bemutatásának, külön gondot fordítottak a pszichiátria történetének bemutatására és a diszciplína öndokumentációjára. Az 1931-ben megnyílt gyűjtemény médiafigyelmet is kapott, és talán éppen ez a figyelem motiválta az intézeti elmeorvosokat, hogy az elmeügy szociokulturálisan tág körében sajtófigyelésbe kezdjenek. A rendszeres sajtófigyelést albumokba kötve, az intézetet bemutató fotóalbumok mellett, visszahelyezték a múzeumi térbe, amely így a „tébolydának” egy olyan önreflexív reprezentációs terévé vált, ahol a bemutatott tárgyak, dokumentumok elmélyült tanulmányozásával alkalom nyílt az izolált és stigmatizált világ megismerésére, az elmeorvosok elképzelésében az „idegenség oldására,” a „falak lebontására,” „az élet pszichiátriájának” művelésére. A rövid előadásban példákon keresztül mutatom be, hogy a képhagyományt és a vizualitás különféle eszköztárát mozgósítva a pszichiáterek miként próbáltak változtatni azon a képen, amely az „őrültről” és az őrületről a társadalmi képzeletben élt, példát mutatva a

radikális pszichiátia egy rendkívül korai, közép-európai megvalósulására.

Perenyei Monika, PhD

II. osztály, Művészettörténeti Bizottság

perenyei.monika@abtk.hu

PERENYEI MONIKA művészettörténészként végzett 2001-ben az ELTE Bölcsészettudományi Karán. 2002 és 2006 között a Vadnai Galéria művészeti vezetőjeként a hazai és nemzetközi szintén szerzett meghatározó tapasztalatokat. 2006-tól 2009-ig Kállai Ernő ösztöndíjasként aktív műkritikusi tevékenységet folytatott. 2007-ben felvételt nyert az ELTE Filozófiai Doktori Iskolájának Film- Média- és Kultúraelméleti Doktori programjára (disszertációját Thomas Struth múzeumfotográfiáról írta) és az MTA Művészettörténeti Kutatóintézet fiatal kutatójaként folytatta munkáját. A kutatóintézet munkatársaként részt vett a felszámolás alatt álló Országos Pszichiátriai és Neurológiai Intézet („Lipótmező”) művészeti-muzeális gyűjteményének leletmentő munkájában: szervezési és muzeológiai feladatokat látott el az Akadémiára költöztetés során, és kidolgozta a gyűjtemény működési koncepcióját. 2013-tól az MTA Pszichiátriai Művészeti Gyűjtemény vezetője. Jelenleg a „Magyar szürrealizmusok” című intézeti projekt keretében dolgozik a modern művészet eredményeinek, a marginalizált csoportok képkeltő tevékenységének és a mélylélektan hagyományainak összefűzésén.

Porogi Dorka

A SZÍNHÁZ MINT KUTATÁS

FÜST MILÁN DRÁMÁINAK MEGJELENÉSE
A JÁTÉKHAGYOMÁNYBAN

Alain Badiou (1937) szerint a színház különös és veszélyes vonzereje a különböző tudományokkal, például a matematikával, a filozófiával szemben az, hogy a gondolatot egyetlen pillanat intenzitásában képes láthatóvá, hallhatóvá, érzékvé tenni. A színházrendező ilyen értelemben az a szakember, aki a gondolat érzékvé tételén dolgozik, a színész pedig az, aki egymagában meg tudja valósítani ezt. A drámákat a rendezők eleinte a szerző, a drámaíró gondolataiként vitték színre, később azonban felismerték: mindig csak saját olvasatukból kiindulva dolgoznak. A 20. század második felében Magyarországon is a rendező színdarabról elgondolt esszéjének tekinthető a színházi előadás. Tehát másképpen bár, mint az irodalom, de a színház is építi az irodalmi kánont. Előadásomban ezt a jelenséget járom körül.

Pártos Géza (1917–2003) a 20. század hatvanas éveinek, Székely Gábor (1944) pedig az ezt követő évtizedeknek meghatározó és nagy hatású rendezője. Kettejüknek köszönhető, hogy Füst Milán (1888–1967) drámái nem merültek teljes feledésbe. Füst Milánt Somlyó György (1920–2006) a „legsikertelenebb drámaírónak” nevezte, mert darabjait megírásuk, közlésük idején egyáltalán nem játszották. Négy-öt évtizeddel később azonban ezek a művek váratlanul beléptek a játékhagyományba, és az első bemutatók hatástörténeti ereje okán a mai napig részei annak. Füst Milánt Pártos Géza fedezte föl és tette színpadi szerzővé azzal, hogy a Madách Színházban sorban megrendezte a *Boldogtalanokat* (1963),

a *Negyedik Henrik királyt* (1964) és a *Catullust* (1968). A *Boldogtalanok*-előadás még bukás volt, azonban előkészítette a *Henrik* hatalmas sikerét, színházi és kulturális recepcióját. Az, hogy ma mégis a *Boldogtalanok* a legismertebb a drámák közül, Székely Gábor 1978-as szolnoki és 1982-es Katona József színházi rendezésének köszönhető. Székely Gábor előadásai óta olvassa az irodalomtudomány is egzisztencialista, szinte abszurd drámának a művet, és Székely tanítványai viszik tovább a mai napig a színházi kánon egyik legerősebb magyar drámájaként a *Boldogtalanokat*. Füst Milán drámáinak története jól példázza, miként alakíthatja a rendezői praxis a drámakánont, mennyire másként kanonizál a színház, mint az irodalmi nyilvánosság. A színházi előadások elemzésén keresztül a rendezők olvasatait rekonstruálom.

Porogi Dorka, PhD

I. osztály, Színháztudományi Állandó Bizottság

porogidorka@gmail.com

POROGI DORKA (1985) 2010-ben az ELTE magyar szakán, 2012-ben a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem színházrendező szakán diplomázott, 2022-ben a Színház- és Filmművészeti Egyetemen védte meg *A színház ideje* című PhD disszertációját. Színházrendező, a *Theatron* szerkesztője, Bécsy Tamás-díjas szakíró, a HUN-REN BTK ITI tudományos segédmunkatársa, a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem és a Pécsi Tudományegyetem oktatója.

Reglődi Dóra

ANATÓMIA ÉS MŰVÉSZET KAPCSOLATA — RÉGMÚLTÓL NAPJAINKIG

Az anatómia és a művészet kapcsolata több száz évre nyúlik vissza, hiszen az anatómiai atlaszokat mindig is művészek rajzolták és a művészek pedig mindig is tanulmányozták az emberi test anatómiai felépítését. A Pécsi Tudományegyetem Anatómiai Intézetében fontosnak tartjuk az anatómia-szövettan és művészet kapcsolatának őrzését és továbbvitelét. Számos tevékenységünkben tükröződik ez. Kiállításokat szervezünk, amelyeken például az idegi morfológiai és műalkotások közötti párhuzamot ábrázoljuk, vagy a szövettani műtermékekben keressük meg a művészeti értékeket, amelyeket irodalmi idézetekkel díszítünk. Hallgatókkal is több művészeti-anatómiai foglalkozást szervezünk. A Művészeti Karral közösen szervezünk a két kar hallgatóival kurzust, amelynek során az orvostanhallgatók a művészeti kar hallgatóival közösen alkotnak szövettani struktúrákat ábrázolva, vagy külön kurzus keretében anatómiai demonstrációs ábrák készítését sajátítják el. Az előadásban ezen tevékenységek kerülnek bemutatásra, hangsúlyozva az interdiszciplinaritás fontosságát, hiszen tevékenységünkben az orvostudomány találkozik a művészetekkel és az irodalommal.

Reglődi Dóra, az MTA levelező tagja
V. osztály, Orvosi Tudományok Osztálya
dora.reglodi@aok.pte.hu

REGLŐDI DÓRA az MTA levelező tagja (2023), a PTE ÁOK Anatómiai Intézetének igazgatója 2013-tól, egyetemi tanár.

2018 óta az Általános Orvostudományi Kar dékánhelyettesként dolgozik. Az oktatás és tudományos munka mellett nagyon sokat foglalkozik az anatómia/idegtudomány és a művészet kapcsolatával. Több szerzői estet és számos kiállítást szervezett ebben a témában, részben saját alkotásokkal, párhuzamokat keresve művészeti alkotások és anatómiai/szövettani struktúrák között. Fakultatív kurzusa, az „Anatómia határterületei,” amelynek során számos művészeti ágat képviselnek meghívott előadók, a hallgatóknak pedig lehetőségük nyílik különféle művészeti tevékenységekben részt venni, amiket összekapcsolunk a tudománnyal, anatómiatanulással. Több vonalon — közös kiállításokkal, kurzusokkal — is kapcsolódik a projekt a PTE Művészeti Karához. Művészeti tevékenységért Látványos Tudomány 1. helyezést ért el, illetve kari kulturális tevékenységéért 2025-ben Bajnóczy-díjban részesült.

ORGONAKUTATÁS

FIZIKA, ZENE, KÉZMŰVESSÉG ÉS ÚJ KIHÍVÁSOK

Az orgonakutatás az orgonaépítéshez szükséges szaktudást igyekszik kiegészíteni új mérési, elméleti, illetve szimulációs technikákkal. Annak ellenére, hogy sípos orgonákat már több száz éve építenek és az orgonaépítés meglehetősen hagyománytisztelő mesterség, az orgonaépítők mindmáig keresik hangszereik tökéletesítésének módjait. Az orgonaépítés hagyományában a sípok összeállítása, behangolása és intonálása mind kézzel végzett munka. Az orgonakutatásnak nem célja az orgonaépítők és intonatőrök munkájának kiváltása, inkább a tervezési, építési és intonálási folyamatokat igyekszik hatékonyabbá tenni. Ezt a célt új, tudományos eredményekre alapozott — és legtöbbször számítógéppel támogatott — tervezési módszerek és technológiák fejlesztésével éri el. Az új ipari és művészeti trendek is arra kényszerítik az orgonaépítőket, hogy új technikákat alkalmazzanak a sípok tervezésére. Ipari jellegű kihívás például az ólom alkalmazásának visszaszorítása, hiszen ez a fémsípok egyik legfontosabb alapanyaga. Művészeti szempontból új igényt jelent például az egzotikus (afrikai és ázsiai) hangszerek hangszínének megszólaltatása az orgonasípokkal. Új anyagok és sípkonstrukciók kutatása mindkét szempontból szükséges.

Fizikai szempontból nézve akár az ajak-, akár a nyelv sípok hangkeltési mechanizmusa komplex folyamat, amelynek során akusztikai, mechanikai és áramlástanai jelenségek vesznek részt erős, nemlineáris csatolásban. Ez az összetettség magyarázza, hogy a fúvós hangszerek hangkeltése továbbra is aktív kutatási téma a zenei, számítógépes és aeroakusztika

területein. Az orgonasípok fizikájának vizsgálata sok kutatót foglalkoztatott. A 19. századtól nagy számban jelentek meg a témához kapcsolódó tudományos publikációk. Az előadásban bemutatom a sípos orgonák felépítését, az orgona és sípjai alapvető működési elvét. Kitérek az orgonakutatás motivációjára, néhány, orgonaépítők által felvetett tervezési problémára és az általunk javasolt megoldásukra. Ezek kapcsán elméleti, mérés- és szimulációs eredményeket mutatok be. Végül igyekszem olyan aktuális kérdéseket érinteni, amelyek — véleményem szerint — meghatározók lesznek az orgonakutatás közeli jövőjére nézve.

Rucz Péter PhD

VI. osztály, Műszaki Tudományok Osztálya

rucz@hit.bme.hu

Paál György, az MTA doktora

VI. osztály, Műszaki Tudományok Osztálya

RUCZ PÉTER 1985. december 9-én született Pécsen. A BME Villamosmérnöki Karán szerzett villamosmérnöki oklevelet 2009-ben, majd doktori (PhD) fokozatot 2016-ban. Jelenleg az Akusztikai Laboratórium munkatársa, egyetemi docens. Péter 2008 óta foglalkozik zenei akusztikával, ezen belül is elsősorban orgonakutatással. Ehhez kapcsolódóan több, az Európai Unió által támogatott projektben is részt vett. A stuttgarti Fraunhofer Épületfizikai Kutatóintézetben Angster Judittal és Miklós Andrással folytatott kutatásainak eredményeként a mindennapi gyakorlatban is alkalmazható módszerek születtek orgonasípok tervezéséhez, hangelemzéséhez. Számos hangszerfizika témájú szakcikk szerzője. Fő kutatási területei az aeroakusztika, akusztikai jelfeldolgozás, rezgésakusztika, számítógépes módszerek és a zenei akusztika.

A NYELVMŰVÉSZ ÉS A NYELVTUDÓS KOSZTOLÁNYI DEZSŐ

Tudományt művel az a nyelvész, aki a nyelvet mint vizsgálható objektumot górcső alá veszi. Kosztolányi Dezső szívesen tanulmányozott nyelvi kérdéseket, különösen a magyar nyelv tisztasága, esztétikai hatása érdekelte. Bizonyítják ezt az írsaiból összeállított kötetek: *Erős várunk a nyelv*; *Ábécé*; *Nyelv és lélek*. Azt vallotta: „Nem vagyok nyelvész. Író vagyok, aki anyagával bibelődve sokszor és szívesen eltűnődik a nyelvi jelenségekről.” Mi, az olvasói viszont egyaránt tartjuk őt nyelv-művésznek és nyelvtudósnak. Ahogyan alkotásaiban nyomon követjük művészi pályájának állomásait, nyelvészeti fejtegetéseiben ugyanúgy felfedezzük egy folyamatosan tájékozódó, kutató elme gondolatait a nyelvről mint tudományosan vizsgálható jelenségről.

Nyelvünk tanulmányozása nem maradt hatástalan lírájára. A nyelvesztéta költőt nyelvünk hangzása elbűvölte, ezért érthető, hogy emlékezetesek a hangzások egybecsengését teremtő rímjékai, amelyekről teoretikusként azt állapította meg: „Az igazi rím nem díszítőeleme a versnek, hanem alkotóeleme.” Kora nyelvfilozófiai nézetét vallva, a művészi alkotás folyamata maga játék a hangszereléssel, az ellentétes párhuzammal, a redundáns mondatalkotással, a ritmussal, a rímjátékkal, ezért műveiben a nyelvjáték több fajtájával ejti bámulatba az olvasót. Így függ össze művészi alkotásának folyamata, nyelvünk lehetőségeit kiaknázó nyelv-művészete tudományos érdeklődésének irányával.

Kétségtelen, hogy nem törekedett módszeres tudományosságra, de az tagadhatatlan, hogy elméleti és gyakorlati

nyelvtisztító volt, aki a nyelvtisztítással összekapcsolódó nyelvújítás érdekében a *Nyugatban*, a *Pesti Hírlapban* és más újságban is sok cikket írt. A nyelvművész, a nyelvtudós, a nyelvész és a nyelvfilozófus „egybeolvadása” Kosztolányi munkásságában továbbgondolásra készíti az olvasót, a kutatót. Kérdés egyfelől, mit vesz észre egy tudós művész, ha a nyelvet választja kutatása tárgyául. És kérdés másfelől, miképpen működik a tudós tudása a művész alkotása során. Tudomány és művészet viszonyának ez a nézőpontja mindenképpen figyelmet érdemel.

Szikszaíné Nagy Irma, az MTA doktora
I. osztály, Nyelvtudományi Bizottság
szikszaine@mnytud.arts.unideb.hu

SZIKSZAINÉ NAGY IRMA tudományos tevékenysége Az *ikerítés helye, szerepe, szabályszerűségei a magyar nyelvben* című kandidátusi disszertációjával indult 1992-ben, majd a nyelvészeti tematikát követően retorikával foglalkozott. Ennek egyik részterületét dolgozta ki *A kérdésalakzatok retorikája és stilisztikája* című akadémiai értekezésében, és lett 2006-ban az MTA doktora. Közben a szövegtan tárgyköre is foglalkoztatta, ezért született meg a felsőoktatásnak szánt tankönyve *Leíró magyar szövegtan* (1999) címmel. De több könyvében is visszatért a legfontosabb kutatási területéhez, a stilisztikához: *Stilisztika* (Budapest: Trezor Kiadó, 1994); *Magyar stilisztika* (Budapest: Osiris Kiadó, 2007); *Költészet és játék* (Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó, 2016); *Intertextuális tükrök* (Budapest: Pesti Kalligram Kiadó, 2021); *A magyar líra stílustörténete* (Budapest: Osiris Kiadó, 2024). 1995-től két ciklusban a Kossuth Lajos Tudományegyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének igazgatója volt. Egyetemén több ízben szervezett stilisztikai tárgyú konferenciát. 2023-ban a Magyar Nyelvtudományi Társaság Kosztolányi Dezső-díjjal tüntette ki az irodalmi nyelv sokoldalú vizsgálatáért. A Debreceni Egyetem tudományos tanácsadójaként ment nyugdíjba.

TERMÉSZET, MŰVÉSZET ÉS ETIKA MOTOORI NORINAGA GONDOLKODÁSÁBAN

A konfuciánus tanításban fontos szerepe van az olyan, érzék-szervekre ható emberi produktumoknak, mint a költemények és a zene. A kínai bölcselet európai recepciótörténetében a tanítás ezen aspektusára annak ellenére is aránylag kevés figyelem irányult, hogy a recepció korai, 17–18. századi szakaszában hódított a *chinoiserie* divatja. Annál nagyobb figyelmet kapott, jöllehet, egészen más értelemben, a konfucianizmus és a művészet viszonya ugyanebben az időben Japánban. A 18. század a japán eszmetörténetben nagy jelentőségű többek között a műalkotásokról való gondolkodás szempontjából, amely nagymértékben kötődik Motoori Norinaga (1730–1801) nevéhez, aki egyben a belső keletkezésű japán hitvilág, a sintó alapszövegeinek máig meghatározó tudósa volt. Esetében elválaszthatatlan a művészetről való gondolkodás és a „filológiai” kutatás, amennyiben a japán krónikák elemzése révén ahhoz a — számára — minden japán alkotást jellemző egyediséghez igyekezett közelebb kerülni, amely Japánt az egyetlen valódi „útnak,” „az istenségek útjának” letéteményeseként más országokkal szemben kitünteti. Gondolkodásában a konfuciánus tanításra adott reflexió és a műalkotások értelmezése szorosan összekapcsolódik, ám csakis negatív értelemben: interpretációja a japán gondolkodás meghatározó műveiről a konfucianizmus erős kritikájába ágyazódik. Ennek fő alapja a hagyomány értelemalapúsága, amivel szemben Motoori megközelítésének „érzelempontosságát” szokás kiemelni mint „esztétikai” elmélete alapját. Ugyanakkor, bár Motoori a japán irodalomtörténet darabjai, például a *Genji monogatari* értelmezése során dolgozza

ki művészetértelmezését, ez nem jelenti azt, hogy annak ne lett volna „etikai” vonatkozása. Így például a japán esztétika általa megalkotott, ma is alapvető kategóriája, a *mono no aware*, amely a dolgok mulandó szépségének átérzésére utal, komoly etikai jelentőséggel bírt, amennyiben az embernek a többi emberhez való tiszta, őszinte hozzáállását, ezáltal a társadalom harmóniáját támogatta. Előadásomban Motoori műalkotásokról szóló gondolkodásának ezt, a konfucianizmus-kritikával összefonódó aspektusát helyezem középpontba, az elemzés egy-egy pontján összehasonlítási lehetőségekre (nem párhuzamokra) mutatva rá megközelítése és a kínai gondolkodást szintén markánsan, ám egészen más alapon bíráló európai kortársa, G.W.F. Hegel (1770–1831) esztétikája között.

Takó Ferenc, PhD

I. osztály, Orientalisztikai Bizottság

tako.ferenc@btk.elte.hu

Takó Ferenc, PhD, filozófiatörténész-japanológus, az ELTE Bölcsészettudományi Kar Japán Tanszékének oktatója. Fő érdeklődési területe az európai filozófiatörténet Kelet-recepciója, illetve a kínai és a nyugati hagyományok megjelenése a japán bölcseletben. Az ELTE-n folytatott japanológiai és filozófiai tanulmányait követően 2017-ben védte meg Max Weber Kína-tanulmányáról szóló doktori disszertációját az ELTE Filozófiatudományi Doktori Iskolában. A munka 2018-ban elnyerte a Magyar Filozófiai Társaság, a L'Harmattan Kiadó és az ELTE BTK Filozófia Intézet Cogito-díját, és 2020-ban jelent meg könyv formában *Max Weber Kínája* címmel. 2021-ben megkapta az ELTE Ígéretes Kutatója elismerést. 2024-ben komparatív recepciótörténeti kutatásával sikerrel pályázott a Bolyai-ösztöndíjra. 2018-tól a *Távol-keleti Tanulmányok* szerkesztője. 2021 óta az MTA Orientalisztikai Tudományos Bizottság kooptált tagja. 2022 óta az ELTE Eötvös József Collegium Vekerdi József Orientalisztika Műhely vezetője.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA SZÉKHÁZA AZ ÉPÍTÉSI KŐANYAGOK TÜKRÉBEN

A reformkor idején alapított Magyar Tudományos Akadémia rövid időn belül Magyarország tudományos és művészeti életének meghatározó intézményévé vált. Kezdetben azonban nem rendelkezett saját székházzal. Az Akadémia önálló épületének megvalósításához szükséges anyagi alapot egy nemzeti mozgalommá alakuló országos adakozás teremtetten meg, amely 1859-től Dessewffy Emil gróf (1814–1866), az Akadémia elnöke és Sina Simon báró (1810–1876) mecénási kezdeményezésére valósult meg, így biztosítva az építéshez szükséges anyagi forrást. A Magyar Tudományos Akadémia székháza, amely Budapest szívében, a Széchenyi István téren helyezkedik el, Magyarország egyik legfontosabb középülete. Az intézmény kétszáz éves évfordulója alkalmából az előadás röviden áttekinti a székház 1862 és 1865 közötti építését, és azon belül is kiemelten foglalkozik a felhasznált építő- és díszítőkövekkel. Történeti források alapján bemutatja a kőanyagok származási helyét, és ismerteti a kőzetek geológiai jellemzőit és fizikai tulajdonságait.

A székház építéstörténetének, a felhasznált kőanyagok származási helyének feltárásában jelentős szerepet játszottak azok a dokumentumok, amelyek az Akadémiai Kézirattárban találhatók. A történeti adatokat a beépített kőanyag leírásával, helyszíni és laboratóriumi vizsgálatával kiegészítve feltárult a felhasznált kőzetek jellemzője és jelen megtartási állapota. Az akadémiai székház építését Friedrich August Stüler (1800–1865) tervei alapján Szkalnitzky Antal (1836–1878) és Ybl Miklós

(1814—1891) irányította. Az ő feladatuk volt, hogy a kor műszaki és esztétikai igényeinek megfelelő kőzeteket válasszanak. Ez komoly kihívást jelentett, hiszen mai mennyiségekkel számolva, ez több mint 19.000 köbméter beépített kőanyagnak felel meg. Az épület külső és belső burkolatához felhasznált kővek többsége az egykori Habsburg-birodalom területeiről származott, különösen a történelmi Magyarország területéről. Az építkezés során a kültéren elsősorban porózus, sárgásfehér mészkövet (ún. durva mészkövet), tömött vörös mészkövet és édesvízi mészkövet alkalmaztak. A belső terekben található tömött mészkő- és márványváltozatok mellett, a burkolásánál gyakran választottak olcsóbb megoldásokat, például műmárványt és terrazzo-burkolatot. Az előadás egyúttal tisztelgés mindazok előtt, akik részt vettek az épület létrehozásában. A bemutatott információk remélhetőleg hozzájárulnak ahhoz, hogy jobban megértsük e neoreneszánsz remekmű építészeti és történeti jelentőségét és rávilágítsanak arra, hogy az építő- és díszítőkövek a 21. századba átlépve is mennyire tartós és környezetbarát anyagok.

Török Ákos, az MTA levelező tagja
X. osztály. Földtudományok Osztálya
torok.akos@emk.bme.hu

Burján Balázs, PhD
X. osztály. Földtudományok Osztálya

TÖRÖK ÁKOS Budapesten született, 1963-ban. Az MTA levelező tagja, geológus és környezetmérnök, a BME Geotechnika és Mérnökgeológia Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára. Kutatási területe a karbonátos üledékek elemzésétől a mérnökgeológián át a műemlékek vizsgálatáig terjed. Az utóbbi két évtizedben elsősorban a műemlékek kő- és habarcsanyagának vizsgálatával, a légszennyezés műemlékekre gyakorolt hatásával foglalkozik. Több mint ötszáz

közlemény szerzője (2900 független hivatkozással). Nemzetközi folyóiratok szerkesztőbizottsági tagja, hazai és EU-s kutatási pályázatok témavezetője. Intenzív oktatási és tudományszervezési tevékenységet folytat, ami a BME mellett (MSc szakirány vezető) több hazai és külföldi egyetemre is kiterjed: kurzusok tartása, doktori disszertációk bírálata. Több mint 90 diplomamunka, 18 hazai és külföldi PhD- és posztdoktori kutatás témavezetője. Széchenyi Professzori ösztöndíj, Apáczai Csere János Díj, Bolyai Plakett, Pro Geologica Applicata és Akadémiai Díj elismerésében részesült.

A MŰVÉSZET HELYE A TERMÉSZET- ÉS A SZELLEMTUDOMÁNYOK VITÁJÁBAN

Előadásom a természettudományok és a szellemtudományok módszertani vitájából indul ki, ami a 19. század közepétől hosszú évtizedekre meghatározta a filozófiai gondolkodás történetét. Az 1920-as években mintha a filozófiának ezen sikerült volna átlépnie különböző fundamentalizáló kísérletekkel: ilyen volt a fundamentálonológia és az antropológia, de a fenomenológia induló programja is. Ezek a nagyszabású koncepciók azonban inkább csak elnyomták a vitát, amely azután a hatvanas évektől újra feltámadt, ha nem is ilyen éles formában a hermeneutikában, a társadalomtudományok metodológiájáról szóló vitában, a „negatív dialektikában,” de azóta is tanácstalanul — sőt egyre tanácstalanabban — állunk e vita előtt. Ezzel párhuzamos fejlemény a 19. század végétől a művészet és az esztétika iránti érdeklődés hallatlan fellendülése. Előadásomban ezt a két szálát próbálom összekötni egymással, amiből három kézenfekvő kérdés adódik: (1) A művészet viszonya a természettudományokhoz (itt inkább az alapvető beállítottságok különbsége fog kiütközni); (2) A művészet és a szellemtudományok viszonya (ezt a viszonyt mindkét oldalról érdemes lenne megvizsgálni); (3) Mi következik egy ilyen vizsgálatból a művészet elemzésére nézve? Talán legelsősorban a „művészi igazság” fogalmának felértékelése és a művészetnek a „megismeréshez” való közéletítése. Ezzel a fejleménnyel kapcsolatban is állást kell foglalni.

Weiss János, az MTA doktora
II. osztály, Filozófia Tudományos Bizottság
janosweiss@gmail.com

WEISS JÁNOS (1957) német nemzetiségi családban született Szűrben. Általános iskolai tanulmányait itt és Himesházán végezte. 1976-ban érettségizett a pécsi Zrínyi Miklós Kereskedelmi Szakközépiskolában. 1980-ban a Janus Pannonius Tudományegyetemen közgazdász, majd 1985-ban az ELTE-n filozófia szakos diplomát szerzett. Tíz éven keresztül Németországban folytatta tanulmányait (Frankfurtban, Tübingenben és Berlinben). Legfontosabb tanárai közé tartozott Jürgen Habermas, Karl-Otto Apel, Rüdiger Bubner, Manfred Frank és Albrecht Wellmer. 1981-ben dr. univ., 1991-ben CSc, 1997-ben filozófiából, 2006-ban közgazdaságtanból dr. habil, 2000-ben DSc fokozatot szerzett (filozófiából). 2001 és 2008 között a Pécsi Tudományegyetemen tanszékvezető egyetemi tanár, a doktori iskola programvezetője, 2010 és 2014 között a Magyar Filozófiai Társaság és az MTA Filozófiai Bizottságának elnöke. Jelenleg a PTE Filozófia tanszékének egyetemi tanára, a PTE Irodalom- és Kultúratudományi Doktori Iskolájának törzstagja és a Magyar Filozófiai Szemle szerkesztőbizottságának tagja.

MTA Székház
1051 Budapest, Széchenyi István tér 9.
+ 36 (1) 411-6100
nyelvesirodalom@titkarsag.mta.hu

MTA200